

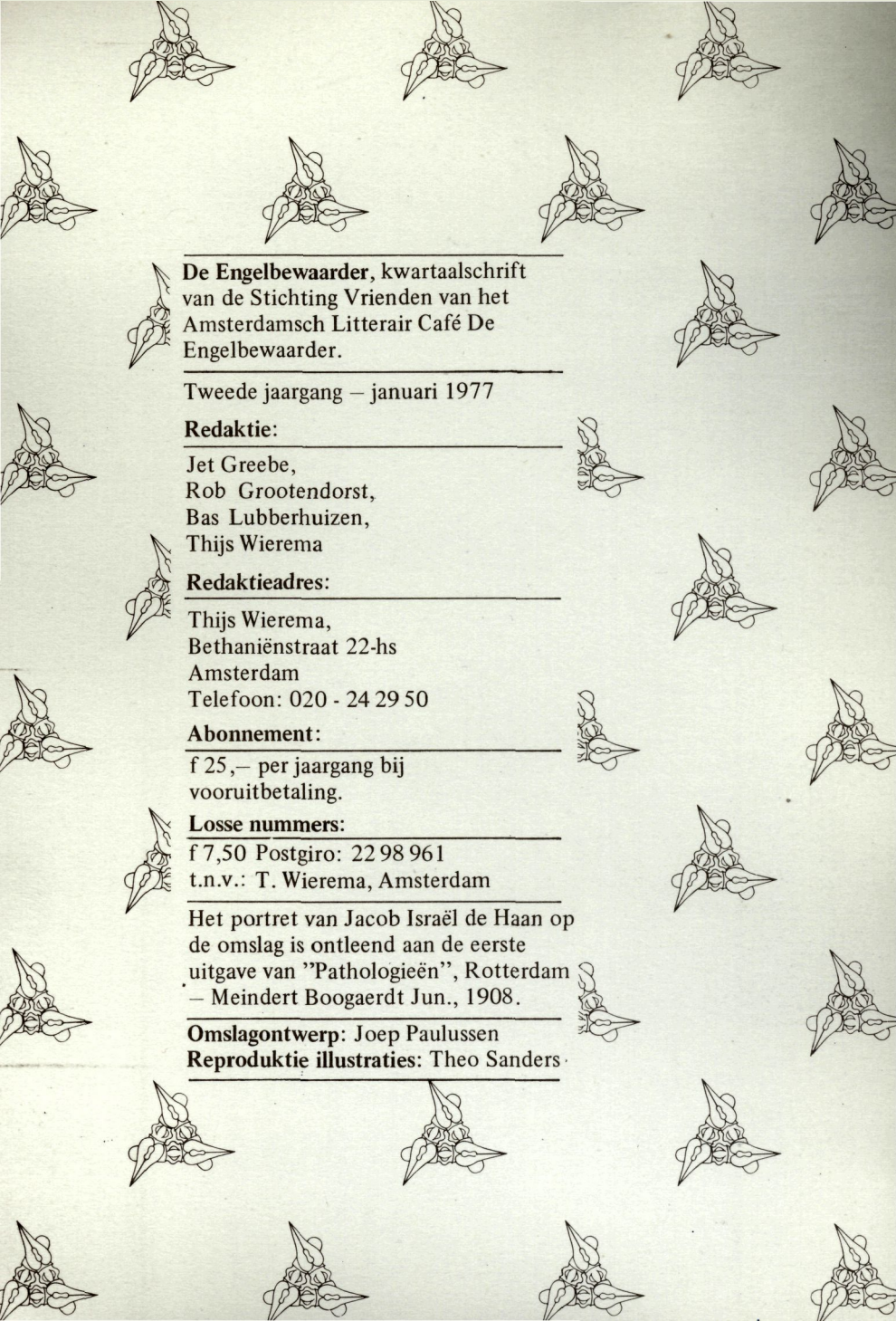
De Engelbewaarder

6

Jacob
de Haan.

= KANALJE =
en
Opstandige Liedjes

De Engelbewaarder, kwartaalschrift
van de Stichting Vrienden van het
Amsterdamsch Litterair Café De
Engelbewaarder.

Tweede jaargang – januari 1977

Redactie:

Jet Greebe,
Rob Grootendorst,
Bas Lubberhuizen,
Thijs Wierema

Redactieadres:

Thijs Wierema,
Bethaniënstraat 22-hs
Amsterdam
Telefoon: 020 - 24 29 50

Abonnement:

f 25,- per jaargang bij
vooruitbetaling.

Losse nummers:

f 7,50 Postgiro: 22 98 961
t.n.v.: T. Wierema, Amsterdam

Het portret van Jacob Israël de Haan op
de omslag is ontleend aan de eerste
uitgave van "Pathologieën", Rotterdam
– Meindert Boogaardt Jun., 1908.

Omslagontwerp: Joep Paulussen
Reproductie illustraties: Theo Sanders

Het leven en werk van Jacob (Israël) de Haan, de in 1924 in Jeruzalem vermoorde dichter, romancier, rechts- en taalgeleerde, politicus en journalist, mag zich de laatste jaren in een groeiende belangstelling verheugen. Zijn geruchtmakende homofiele romans "Pijpelijntjes" en "Pathologieën" werden recent opnieuw uitgegeven. In verband waarmee de gecompliceerde rol rondom de uitgave van "Pijpelijntjes" (1904), die tot het ontslag van De Haan als medewerker van het Zondagsblad van Het Volk leidde, veel aandacht kreeg. En terecht.

Maar wat hield de medewerking van De Haan aan het sociaal-democratische blad positief in? Een vraag die tot nog toe onbeantwoord is gebleven. Het is om deze reden dat De Engelbewaarder de socialistische scribent De Haan eens het volle pond wil geven, door de herdruk van zijn bundel schetsen "KANALJE". Maar dat niet alleen! Ook De Haan's onbekende OPSTANDIGE LIEDJES werden gebundeld – voor het eerst. De socialistische punnevruchten van de amper twintigjarige Jacob de Haan worden uitvoerig ingeleid door KEES JOOSSE en JAAP MEIJER, die tal van niet of nauwelijks bekende bijzonderheden aan de dag brengen.

Dit vignet is waarschijnlijk van de hand van Albert Hahn. Vgl. ook De Haan's "Brieven aan een jongen", Amsterdam 1957, p. 25: Ik zend je vandaag eens 'n Zondagsblad, dan kun je eens 't een en ander van me lezen. Dat versje met dien haan eronder is ook van mij. Dat is nu m'n extra-mooie onder-tekening en alle kinderen kennen hem.

Jacob
de Haan.

= KANALJE =

TER INLEIDING

1903

De ontstaansgeschiedenis van het hier opnieuw verschijnende prozabundeltje „KANALJE” hangt ten nauwste samen met een der meest bewogen perioden uit het leven van Jacob (zich destijds nog niet noemende: Jacob Israël) de Haan: de periode van zijn journalistieke werkzaamheid bij HET VOLK. In de loop van het jaar 1903 (dat historische jaar van de Spoorwegstakingen) staat hij voor ons als vaste jeugdmedewerker van het ZONDAGSBLAD, het wekelijks bijvoegsel van de sociaal-democratische krant.

Min of meer plotseling. Want van enige geleidelijke overgang van losse medewerker naar de redactie van een vaste rubriek is eigenlijk geen sprake. Het ZONDAGSBLAD bracht sedert zijn verschijnen iedere week een „schets” van literair gehalte en (daar ging het om) maatschappelijke geëngageerdheid. Vaak werden zulke schetsen ontleend aan andere taalgebieden: „Naar het Fransch”/, „Naar het Duitsch”, zoals dat heette. Af en toe duikt de naam van Maxim Gorki op. De inhoud wordt over het algemeen uitgemaakt door taferelen uit het dagelijks leven, typerend voor de onrechtvaardige maatschappelijke ordening, die de socialisten wilden omzetten in een aards paradijs voor de arbeiders.

Op 26 oktober 1902 verschijnt er in dat ZONDAGSBLAD een oorspronkelijk Nederlands prozastukje: „Bijdrage tot leerplicht”, op 30 november gevolgd door „Drankzucht”. Beide verhalen, ondertekend met „H”, handelen over het onderwijs, dat De Haan uit eigen ervaring kende. De stijl doet hier en daar denken aan het 80er proza, dat later in PIJPELIJNTJES wordt gehanteerd. Is er hier sprake van vroeg werk uit de pen van de jonge joodse auteur? Het valt niet te bewijzen.

Op 19 april 1903 (de crisis der Spoorwegstakingen beheerst het gehele land) verschijnt – voor het eerst ondertekend met Jacob de Haan – „Van een Staking”. De actuele gebeurtenissen boeiden de aankomende literator, die zowaar de straat opging om te werven voor de idee van het socialisme. Later zou deze creatie de inleiding tot „KANALJE” vormen, maar zo ver is het in april 1903 nog niet!

De Haan staat nog aan het begin van een (korte) carrière als socialistisch journalist. Als zovelen uit die dagen, mentaal en emotioneel gevoed door een recent anarchistisch verleden. Wel allerminst rechtlijnig dogmaticus, toegerust met kennis van het theoretisch marxisme, bewoog hij zich veel meer op de gevoelsmatige toer en bleek hij als zodanig geschikt voor een sociale propaganda, die de massa aansprak. Van uit deze sfeer dienen ook de felle proletarische liedjes te worden benaderd, die daar straks aparte aandacht verkrijgen.

De hoofdmoot van zijn activiteiten binnen het ZONDAGSBLAD wordt

intussen niet gevormd door zijn prozaschetsjes en zijn strijdlustige poëzie. Sedert 26 april van datzelfde jaar 1903 verschijnt er in de wekelijkse bijlage van HET VOLK een nieuwe rubriek: „VAN EN VOOR KINDEREN”. Onder welke titel staat vermeld: „Alles wat deze rubriek aangaat gelieve men te zenden aan Jacob de Haan, St Willibrordusstraat 29, Amsterdam.” De Haan is gepromoveerd tot vaste medewerker van het ZONDAGSBLAG.

Hoe zijn arbeid als zodanig alom gewaardeerd werd, blijkt uit de keur van medewerkers die hij in de kortste tijd wist aan te trekken. Wij noemen Martha van Eeden (vertalingen), Nelly Bodenheim, die „aardige plaatjes voor ons weet te maken”. „Die tekent anders altijd voor groote menschen in dure boeken, maar nou zal ze 't voor ons ook eens doen” (1903, p. 382).

„Silhouettes zijn me beloofd door juffrouw Lizzie Ansingh te Amsterdam, en iedereen zegt, dat die ze verbazend mooi maakt. Dat is dus weer 'n extraatje, dat misschien al de volgende week komt.”

„Plaatjes zijn me ook beloofd door Albert P. Hahn. Dat kan wel goed worden” (1903, p. 406).

Zelfs probeert hij R. N. Roland Holst te strikken.

Hij maakte wat van de rubriek. Didact van aanleg (hoe werd hij later niet als repetitor gewaardeerd), wierp hij zich met geestdrift op de socialistische opvoeding, die nog uit de startblokken moest komen. In zekere zin was hij een pionier.

Tot 12 juni 1904 blijft de Kinderrubriek onder zijn eenhoofdige redactie. Op diezelfde dag verschijnt binnen dat kader een berichtje, dat „de heer” (niet: partijgenoot) De Haan niet langer als medewerker zal fungeren. Een ander, namelijk Philip Cohen, nam voor die ene keer de zorg voor de rubriek waar. De hoofdredacteur van HET VOLK, P. L. Tak, manipuleerde blijkbaar zeer voorzichtig en koos een jood als vervanger voor het moment. Even later (sedert 26 juni 1904) wordt de Kinderrubriek voortgezet door Joh. Vorrink.

PIJPELIJNTJES

De oorzaak van het abrupte ontslag van Jacob de Haan stond intussen los van ieder vooroordeel in de joodse sector. Het verschijnen van PIJPELIJNTJES gaf de doorslag bij een beslissing, die ook P. L. Tak niet gemakkelijk moet zijn gevallen. De hier in het geding zijnde problemen zijn talloze malen onder de loep genomen. Nochtans wordt hier aandacht gevraagd voor een enkel nieuw aspect.

Daar is dan het nog nimmer in de discussie gebrachte feit, dat in het ZONDAGSBLAG een drietal schetsen werd opgenomen van de hand van Jacob de Haan, die retrospectief sterke verwantschap met PIJPELIJNTJES demonstreren: HORLOGE, BOEVEN en VERHUIZEN (Tweede Jaargang, p. 247/280/327).

(Alles wat deze afdeling aangaat, gelieve men te zenden aan Jacob de Haan, St. Willibrordusstraat 29, Amsterdam.)

Ziezo, daar is 't Zaterdagmiddag. Direkt m'n raadsella. Als er nou maar geen brieven meer komen. En nou dadelijk maar

In HORLOGE maken we kennis met de onderwijzer Kees, de student Arnold oftewel Sam en de ik-figuur Johan, eveneens onderwijzer. De aandachtige lezer herkent in Sam-Arnold duidelijk Aletrino.

Schijnt HORLOGE nog een voorzichtige terreinverkenning voor PIJPELIJNTJES, VERHUIZEN vinden we simpel terug in het derde hoofdstuk van het geruchtmakende homofiele boek: ZWERFDAG.

In hospita Trechter uit de schets herkennen we de Flesch uit PIJPELIJNTJES. In beide teksten wordt het bedrog beschreven van de kamer-verhuurster uit de Pijp, dat deel van Amsterdam, dat de titel van het boek zou bepalen.

De gegevens uit BOEVEN vinden we verwerkt in het vijfde hoofdstuk van PIJPELIJNTJES: „Toen Sam weg was”. In dit hoofdstuk vertelt jufvrouw Meks, dat ze niet getrouwd is. De drie kinderen zijn niet van haar. Alex is een aangenomen kind, Anna en Toosie zijn van een vriendin die aan de tering gestorven is. Aangezien Pa gepakt werd voor verduistering van een postkwitantie, zaten de kinderen op een gegeven moment nog zonder vader ook.

In de schets komen we een „gezin” tegen, dat hier veel op lijkt. De ik-figuur in de schets gaat mee op gevangenisbezoek. Hetzelfde gebeurt in het hoofdstuk BOEVEN in PIJPELIJNTJES.

Dit gegeven verklaart iets van Taks ongewoon harde attitude. De verschijning van PIJPELIJNTJES als zodanig stond dus – van strikt redactioneel standpunt uit gezien – niet geheel los van het medewerkerschap van De Haan aan het ZONDAGSBLAD.

Deze ging toch al – in zijn jeugdtribune – op de hoogst persoonlijke toer. We ontmoeten de echte „Sam” (Aletrino) en wel in een merkwaardig verband. Zich richtend tot een kennelijk joodse knaap (Samuel A. te Amsterdam) schrijft de rubriekredacteur d.d. 7 juni 1903: „Zoo moest jou vader zoo lachen toen je van „ons” land schreef. Ja, het is

„ons” land niet. Misschien heb ik ’t daar later nog wel eens over in de krant. Dag Sam. Zeg, ik heb ’n vriend, die Arnold heet, maar die ze ook altijd Sam noemen. Grappig hè?”

Ook komen we (d.d. 31 mei 1903) de uitgever van PIJPELIJNTJES tegen: „De heer Jacq. van Cleef, Korte Nieuwendijk 45 in Amsterdam, zond me vijftig ansichtkaarten. Wie een prijs wint, mag die vijftig ansichten vragen.”

Principieel stond de inhoud van de jeugdtribune natuurlijk buiten het homofiele boek, én buiten het rumoer, dat daarover was ontstaan. Maar naar de zijde van de buitenwacht, waarvoor de (ook innerlijk) fragiele SDAP toentertijd (niet zonder reden) bang was, lag dit wel subtieler. Hoe onrechtvaardig hun houding ons thans ook voorkomt, P. L. Tak en de toenmalige partij stonden voor een hachelijke beleidsbeslissing. En Jacob de Haan maakte voorgoed kennis met de ongenueanceerde rechtlijnigheid van „de” „maatschappij”, die hem een leven lang zou „knoeien” en die – tot binnen de sector van het Nederlandse socialisme – niet het gevoel kon opbrengen voor een artiest, die de uiterste consequenties trok uit zijn kunstenaarschap.

Nòg een gegeven moge aan de PIJPELIJNTJES-affaire worden toegevoegd. Het is niet waar, dat De Haans medewerking inderdaad plotseling werd beëindigd. Want bij nauwkeurig lezen van de (zeldzame) Jaargangen van het ZONDAGSBLEED blijkt, dat 9 oktober 1904 weer een gedicht van De Haan wordt opgenomen uit de serie HOLLANDSCHE AMBACHTEN („De caissonlui”). En zijn bijdragen sijpelen door tot 28 mei 1905: BLINDE PARTIJGENOOT.

Dus toch „medewerker” gebleven? Dat lijkt onwaarschijnlijk.

Heeft de redactie de totaal ontredderde, op straat gezette, gesjochten jongen financieel een schadevergoeding toegekend en in ruil daarvoor de rechten verkregen voor eventuele, liggende kopij, die dan later (bij gebrek aan materiaal, vaker voorkomend bij zulke periodieken) van tijd tot tijd geplaatst werd?

Dat zoiets zonder De Haans medeweten, subsidiair goedvinden zou zijn geschied, valt niet aan te nemen. Tot 12 februari 1905 zijn alle bijdragen getekend. Op die datum is Jacob de Haan gewijzigd in J. de H. Een enkele keer: d.H.

Slechts in één geval tekent De Haan in het openbaar protest aan. In de befaamde OPEN BRIEF AAN P. L. TAK (Amsterdam 1905) heet het: „Maar wel drukt ge zonder toestemming van den uitgever en van mij een der weinige schetsjes uit het boekje af, die ge al niet vroeger gehad hadt” (p. 15). Het slot van deze zinsnede lijkt ons niet onduidelijk te slaan op de verschijning van De Haans kopij na diens ontslag („die ge al niet vroeger gehad hadt....”). In het geval, waarop de getergde OPEN BRIEF-schrijver doelt, lag het anders.

Op 5 februari 1905 verschijnt FABRIEKSMEID in het ZONDAGS-

BLAD. Als volgt ondertekend: (Uit „KANALJE“.) Jacob de Haan. Hier was sprake van een schets die de schrijver blijkbaar voor het eerst in zijn bundeltje had opgenomen en die dus los stond van ieder (vroeger) verband met de socialistische periodiek. Dáártegen was een protest op zijn plaats.

Met welke constatering we ongemerkt tot de uitgave van „KANALJE“ zijn gekomen.

Een van de prenten van Albert Hahn uit de tijd van de spoorwegstakingen van 1903: "Onder de dwangwetten" (van dr. Abraham Kuyper). Hahn situeerde deze beroemde prent in een van de rechtlijnige straten van de Pijp. Zowel Hahn als De Haan woonde destijds in deze Amsterdamse buurt.

Al in een groen groen knolle knolleland
 Daar zaten twee haasjes heel parmant
 De de een die blies de fluit de fluit de fluit
 En de ander sloeg de trommel.

Toen kwam op eens een jagers jagersman
 Die heeft er een geschoten
 En dat heeft naar men denken denken kan
 Den ander erg verdrotten.

Illustraties van Nelly Bodenheim de "Amsterdamse Joffer", "die aardige plaatjes voor ons weet te maken"

"Kop" van de rubriek Schetsjes, door Albert Hahn.

„KANALJE”

Dat „KANALJE” zou zijn ontstaan uit de bundeling van schetsjes die eerder door Jacob de Haan in het ZONDAGSBAD waren gepubliceerd, verdient eveneens enige correctie. Allereerst (en dit bleek al uit het direct voorafgaande) is een enkele schets later ontstaan. Bovendien werden de teksten, aan het ZONDAGSBAD ontleend, herschreven. Mocht de inhoud dan geen wijziging ondergaan, stijl en interpunctie vertonen varianten. De keuze – uit een bepaald groter materiaal – leidt tot nadere analyse van de sociale denkbeelden van de jonge auteur en de bedoelingen van het bundeltje. Overzien wij de *niet*-opgenomen bijdragen uit de oude jaargangen, dan kunnen we globaal constateren, dat deze voornamelijk handelen over de bezittende klasse, uiteraard geprojecteerd van uit een socialistische gedachtengang.

ARMOESKIND (Tweede Jaargang, p. 47) vergunt ons een blik in het studentenleven. De heren studenten profiteren van de afwezigheid van een hoogleraar om een groepsfoto te laten maken in de snijkamer. Het lijkt dat op de tafel ligt is een „armoeskinder”. Je moet het niet erg vinden „’t zijn nooit menschen van onzen stand”, aldus student Bert tegen een meisje.

De schets STAKINGSMENEER houdt zich bezig met een heer De Witt, die toegeeft aan de eisen van de „rooien”, omdat hij tijdig inziet, dat zijn bedrijf anders ten gronde zal gaan.

In „KANALJE” nam De Haan uitsluitend stukjes op, die zich integraal occuperen met de bedroevende levensomstandigheden van de laagste klasse der bevolking. De titel dekt de inhoud!

De gerichtheid van de auteur is uitsluitend geconcentreerd op de maatschappelijke ellende van de vierde stand. Geheel dus in het verlengstuk van de socialistische propaganda, die De Haan als medewerker van het ZONDAGSBAD naar eer en geweten had gediend. Te opmerkelijker, omdat het boekje moet zijn verschenen terstond na het hevige conflict met de SDAP.

Geen affecten verhinderden de verstoten onderwijzer te blijven getuigen

van zijn verbondenheid met de verworpenen der aarde. En – zulks gecombineerd met zijn andere, artistieke idealen, die hem – de onverschrokken – in ongewone moeilijkheden hadden gemanipuleerd. En als volgt luidt het titelblad: „KANALJE”/ door Jacob de Haan/Schrijver van „PIJPELIJNTJES”. Om zo te zeggen: de gehele, ware Jacob uit 1905. Bij G. J. Lankkamp te Deventer verscheen het en zoals we al stelden hoogstwaarschijnlijk in 1905. Voor deze datering een enkel bewijs. Op 5 februari 1905 verscheen – zoals we al weten – FABRIEKSMEID in het ZONDAGSBLAD, overgenomen uit „KANALJE”. In 1904 schrijft De Haan aan Arnold Saalborn: „In Februari verschijnt nu stellig 'n boekje met schetsjes van me, als ik gezond blijf.” (Brieven aan een jongen, p. 46). Dit citaat is ontleend aan een ongedateerde brief, die na de PIJPELIJNTJES-affaire speelt. Vaker komt in de correspondentie met Saalborn „het boekje” ter sprake (p. 40). Ook al zijn de brieven ten dele niet gedateerd, zonder te veel risico kan 1905 als jaar van verschijning worden aangehouden.

Wie was die uitgever? Uit een adresboek van 1902 blijkt dat genoemde Lankkamp (geboren te Diepenveen 1877) een boekhandel dreef in de Hanzestad aan de IJsel, en wel in de Broederenstraat nummer 41. De kiezerslijst van 1913 vermeldt dat de boekenman zich heeft gevestigd in de Spijkerboorsteeg nummer 10. Een economische verbetering? In ieder geval vermeldt een adresboek van 1917, dat hij dan een drukkerij bezit in de Assenstraat. Na 1918 komt de naam niet meer voor in de gemeenteadministratie van Deventer. Nasporingen leverden ook elders niets op. De stukken van de uitgeverij bleken te zijn verdwenen. De stadsbibliotheek te Deventer moest verstek laten gaan. Iets verder kan ons misschien een ander, bij deze uitgever verschenen, boekje brengen. Nota bene in datzelfde jaar 1905.

BAR-MITSWO

Wij bedoelen een joodse schets BAR-MITSWO die onder het pseudoniem JITSGOK BEN JANGAKAUF, eveneens zonder jaartal, bij G. J. Lankkamp te Deventer verscheen. Op het enige, ons bekende, exemplaar (Bibliotheca Rosenthaliana Broch. Ros. XII, p. 12) heeft een vroegere bibliothecaris toegevoegd – en terecht – 1905.

Op 10 maart van dat jaar publiceert in De Joodsche Wachter H. (= Isidore Hen) een korte recensie, die begint met: „'t Product van een Joodsch jongmensch dat veel voor 't Jodendom voelt, ook van zijne poëzie, doch door de mode van 't realisme is meegesleurd....”

Kennelijk weet de recensent, dat de schrijver een „jongmensch” is. De joodse kring van auteurs was niet zó groot. Wij weten, dat deze auteur zich noemt: Izak, zoon van Jacob. Een doorzichtige omzetting van:

BAR-MITSWO

door

Jitsgok ben Jangakauf.

G. J. LANKKAMP
DEVENTER.

Bar Mitswo XII, 12
1955
f0,30

Jacob, de zoon van Izak (de Haan)?? De enkele keer, dat De Haan zichzelf invoert in de eerste bundel van HET JOODSCHE LIED (gedicht DEMONEN) spelt hij de Hebreeuwse versie van Jacob als JANGA-KAUF, precies zo als op de kaft en de titelpagina van BAR-MITSWO. Er zijn méér aanwijzingen. BAR-MITSWO verschijnt met een omslag in dezelfde Chinees aandoende kapitalen als „KANALJE” in het overeenkomstige geval. De kaft van beide boekjes is van dezelfde soort beige papier. Gewoonweg identiek.

Tenslotte vermeldt de rugzijde van BAR-MITSWO:

„Bij den uitgever van dit werkje zijn ook verschenen:

L. M. HERMANS, DE SPIEGEL DER WAARHEID. (Moderne moralisatiën over Liefde, Prostitutie en Huwelijk) TWEEDE DRUK, f 0.60.

Beoordeelingen hierover op aanvraag franco.

JACOB DE HAAN, „KANALJE”. f 0.50

Deze bundel zeer gevoelig geschreven schetsen uit de proletariërs wereld werd tot nu toe door de pers in 't algemeen zeer gunstig gerecenseerd.”

Op inhoud en problematiek van dit pseudonieme boekje zal elders nader worden ingegaan. Keren wij terug tot ons uitgangspunt.

Lankkamp blijkt een jonge, progressieve uitgever, die blijkbaar ook contacten onderhield met de socialistische publicist L. M. Hermans. Heeft deze soms bemiddeld tussen de Deventer uitgeverij en Jacob de Haan? Ook Hermans publiceerde in het ZONDAGSBLED!

Lankkamp (zo blijkt) voelde voor aandacht trekkende geschriften van geavanceerde figuren. De rumoer om PIJPELIJNTJES zal hem niet hebben afgeschrikt, maar – integendeel – gestimuleerd. Zie de titelpagina van „KANALJE”.

DE JOOD JACOB DE HAAN

Dat temidden van de rel rondom PIJPELIJNTJES nu en dan sprake zal zijn geweest van joodse problematiek, behoeft hier niet te worden betoogd. Dat gedurende deze moeilijke periode ook Jacobs tweede naam ISRAËL min of meer plotseling tevoorschijn komt, is veel eerder vastgesteld. Tegen de achtergrond van De Haans latere, zionistische, orthodox-joodse evolutie is dit alles gemakkelijk te plaatsen. Daarbij valt op, dat de Jacob de Haan van 1904/1905 nog zeer ambivalent stond tegenover het geloof van zijn vaders, en speciaal van zijn vader. Zoals binnen afzienbare tijd zal blijken uit de heruitgave van zijn vroege, joodse pennevruchten.

In dit verband verwijzen wij naar een brief van Jacob aan Frederik van Eeden d.d. Haarlem, 6 november '99. Met de aanhef: Beste Mijnheer!

„Vincent Haman en Jeanne Collette, schone werken. Ik zou graag meer van Paap lezen, maar ik ben bang, dat hij, zijne woede tegen van Deijssel en de Joden gelucht hebbende, op is....

Een standbeeld voor Willem Paap, en voor zijn heldhaftige wijze van schelden...

Dan heb ik Ghetto gelezen voor de derde of vierde keer. Ik vind 't heel anders dan eerst, maar ik kan er niet over oordeelen voor ik zou weten, waarom Heijermans 't schreef. Als hij 't doet om de Joden bespottelijk te maken, vind ik 't laf. Een Jood is niet slecht of niet goed, of niet eerlijk omdat hij Jood is. Als U van mij minder houdt omdat ik Jood ben, maar dat is niet waar, dat kan niet waar zijn..."

Er is geen diepzinnige analyse voor nodig om De Haans geciteerde stellingname als uiterst problematisch aan te merken. Het nevenschikkend schelden van Paap op Van Deijssel en A. C. Wertheim is veelzeggend. Van enige solidariteit met de joodse parnas is bij deze zoon van de gesjochten rebbe geen sprake. Jacob de Haan denkt daarover niet anders dan menig ander socialist uit de buurt der Amsterdamse joden.

En er liepen van dezulken nogal wat rond in de toenmalige SDAP. Als in de Jeugdruwbriek een serie namen opduikt is het altijd raak. Van de twintig uit een willekeurige serie noemen wij: „Hartog Mok; V. Swaap; Rebecca Emmering; Sara en Schoontje Springer; Eva Pekel; Isaac Blitz; Sientje Pesaro etc. etc."

Het leek waarachtig wel een socialistisch ghetto. Hij was niet eens zo heel ver van huis geraakt. Maar tóch, dat van Heijermans bracht hem blijkbaar in verwarring. Hij vindt het bij herlezing „anders dan eerst". Een minderwaardigheidscomplex maakt zich van de jonge onderwijzer meester. „Als U van mij minder houdt omdat ik Jood ben..." Het valt niet mis te verstaan.

NATURALISME

Om nu tot de inhoud en de stijl van het bundeltje te komen!

„KANALJE" behoort – zoals PIJPELIJNTJES – tot die stroming in het Europese geestesleven, die wij NATURALISME noemen.

Dit naturalisme zag de mens als een product van erfelijkheid en milieu, als de gevangene van dieper liggende krachten die zijn levensgang bepaalden. Dit literaire beweging ontstond in West-Europa onder invloed van het filosofische positivisme, dat uitging van het zintuiglijk waarneembare. Alleen observaties zijn relevant. Ingevingen, ideeën, die „zomaar" in de geest kunnen opkomen, zijn onbetrouwbaar en moeten als wetenschappelijk waardeloos worden verworpen.

Zola, de vader van het naturalisme, demonstreert dit duidelijk in zijn LE ROMAN EXPERIMENTAL, in Nederland bekend geworden door de

Vroegst bekende foto van Jacob de Haan (links) – met zijn vriend Ferdinand (zoon van de socialistische voorman W.H.) Vliegen. Ontleend aan het Zondagsblad van 14 juni 1903.

vertaling van Frans Netscher, in 1885 in het tijdschrift NEDERLAND. Dat onder de Nederlandse naturalisten van naam naar verhouding nogal wat joden voorkwamen (Heijermans noemden we al) is aantoonbaar. Wij denken ook aan Is. Querido. Hun emancipatie had in de literaire sector zich sedert Tachtig gestadig voortgezet en wel tot in De Haans onmiddellijke omgeving. Arnold Aletrino vooral openbaarde de jonge onderwijzer de geheimen van het letterkundig handwerk in de nieuwe stijl. De sefardische arts droeg aan Jacob de Haan ZOMERAVOND op, dat – gedateerd: „December 1903” – in het Tweemaandelijksch Tijdschrift verscheen. Een geste van vertrouwelijke vriendschap, die de auteur van PIJPELIJNTJES met een opdracht van zijn kant zou reciproceren. Maar dat laatste werd niet op prijs gesteld. Tot Jacobs eerlijke verwondering. Aletrino behoorde tot die auteurs uit de periode van het naturalisme, die zich vooral toelegden op het produceren van „schetsen”. In dag- en weekbladen, dan wel gebundeld. Arij Prins (UIT HET LEVEN), Frans Coenen (ZONDAGSRUST) en de jood Henri Hartog (SJOFELN) kunnen hiertoe worden gerekend. In vele van hun geschriften wordt de vierde stand ten tonele gevoerd. Mét alle „vunzigheden”, zoals de burgerlijke recensenten dat typeerden.

Deze laatstgenoemde belangstelling hangt alweer samen met de kentering in de maatschappij als gevolg van het opkomende socialisme. De beweging die in HET VOLK (1902) zijn eigen dagblad verkreeg en in het ZONDAGSBLAD een forum apart, met literaire franje. Waarvoor de beschrijving van het droeve arbeidersmilieu zich „naturalistisch” uitstekend leende. Waarmee de ontstaansgeschiedenis van „KANALJE” het brede reliëf verkrijgt, waarop dit smalle bundeltje recht heeft; gesitueerd binnen het kader van de De Haan-biografie. Ontstaan als het is – mét PIJPELIJNTJES – in het sobere krantenmilieu van de opgroeiende arbeidersbeweging. In het gulzige brein van een letterkundige in spe, die zichzelf wilde observeren, en herkennen. Als jood (die het joodse vraagstuk toen nog diep onderging) – als homofiel (die decennia vóór Gerard Reve zich daar literair rekenschap van gaf tot in het sadistische – PATHOLOGIEËN) – als socialist (die de gemeenschap der mensen wilde dienen). Kortom als de strijder voor menselijke waardigheid, die hij tot zijn vreselijke einde zou blijven. Hij, die met zijn vijanden wel raad wist, maar al te dikwijls zijn naaste „vrienden” niet doorzag.

SOCIALISTISCH JOURNALIST

Dat de originele De Haan ook in „KANALJE” een eigen geluid liet horen, zal niemand verbazen. Men zoekt in dit in oorsprong journalistieke leesvoer uiteraard geen literatuur, doch evenmin nietszeggende stukjes proza. In al deze schetsen wordt de harde realiteit van het arbeidersleven getekend, door een jongeman van even twintig jaar.

In zijn verhaaltjes wordt de werkelijkheid van het proletariaat niet weg-gemoffeld in een esthetisch jasje, zoals (om een voorbeeld uit de tijd te noemen) Frans Netscher dat zo „fraai” kon doen. De Haan verliest nimmer uit het oog, dat het zijn taak is als socialistisch krantenschrijver de keiharde zaak van het socialisme te dienen. In de bres te springen voor het „kanailje”.

Gij zijt kanailje, heeft men ons verweten!
Gegroet, ô naam die zooveel grootsch bevat...

Aldus het, ook destijds populaire „kanailjeliel”, waarmee de affectieve titel van het boekje is verklaard, met de aanhalingstekens.

Uitmundend observator, wil de journalist »mensen« beschrijven, dood-gewone producten van een verfoeilijke maatschappij die aan ingrijpende wijziging toe is. De Spoorwegstakingen demonstreerden de actuele klas-senstrijd. Dezelfde Albert Hahn, die mede Jacob de Haans kinderrubriek illustreerde („En op 't oogenblik heb ik teekeningen van Albert Hahn...” aan Saalborn, p. 26), schiep beroemd geworden platen voor het ZON-DAGSBLAD. Met als topper de machtige illustratie van 8 februari 1903, voorzien van de aan Herwegh ontleende regels:

Gansch het raderwerk staat stil
Als uw machtige arm het wil...

Of om nog eenmaal „Het kanailjeliel” te citeren:

Kanailje zwoeg, uw meesters moeten eten,
Als gij niet werkt, dan staakt het levensrad.

Blijft de vraag: Hebben deze schetsen tot de verbeelding van een arbeiderspubliek gesproken. Het kán niet anders. Dat ze regelmatig in het ZONDAGSBLAD werden opgenomen vormt het doorslaggevend bewijs. Anders staat het natuurlijk met het succes van de *gebundelde* versie. Hoe groot was de oplaag? Dat deze niet verkocht werd, bewijst de „heruitgave” van 1911 onder de titel „ARBEIDERSVREUGD”. De (blijkbaar onverkoopbare) tekst is ongewijzigd gebleven. Een ander jasje dek-

te de oude lading. Een rode kaft verving de beige van 1905. Op omslag en titelblad, dat (mèt de reclame voor PIJPELIJNTJES) eveneens ongewijzigd bleef, figureert nu een ons overigens geheel onbekende uitgever, D. Pach te Amsterdam, die (curieus) als verschijningsdatum laat afdrucken: Juli 1911. Waarom juist toen? Wat bewoog die man? Wat bewoog De Haan, die al lang op andere wegen zoekende was? Uit de bronnen blijkt niets over *beide* edities. Is het te gewaagd om te stellen, dat de gehele rel om PIJPELIJNTJES Jacob de Haan en zijn ge-

*Gansch het raderwerk staat stil
Als uw machtige arm het wil*

„Arbeidersvreugd”

door

JACOB DE HAAN

Schrijver van „Pijpellijntjes”.

D. PACH - AMSTERDAM.
Juli 1911.

schriften op afstand had gebracht van het oorspronkelijke publiek, waarvoor „KANALJE” was bestemd? Was hijzelf niet op grote gevoelsdistantie geraakt van de beweging en van het klimaat, waaruit deze schetsen waren geboren?

Als hij op 16 februari 1909 aan Van Eeden schrijft over De Tribune en het roeyement van de communisten, heet het: „Troelstra heeft over de geheele linie getriomfeerd. Het was een débâcle voor de Marxisten. Van nu af aan is de S.D.A.P. niets meer dan een gewone burgerlijke partij. Het Vaderland vroeg dan ook zeer terecht of de heeren de S. er nu maar niet af zouden laten...”

Zijn socialistische periode – buiten zijn schuld afgesneden – kon in latere jaren dan ook gemakshalve helemaal worden vergeten. Naar ons oordeel volstrekt ten onrechte. Waarvan acte.

Kees Joosse/Jaap Meijer

VAN EEN STAKING.

Stil lei de benedenziekenzaal van 't stadsgasthuis in 't even doorgelaten licht, mooi zonnig al, op Paaschmorgen. Half zes nog maar, en de gordijnen neer... Aan de muur de zes bedden van de patiëntjes, maar die nu rustig waren. In 't midden zat de zuster van de wacht, moe van haar wakenstijd. Ze las de Zaterdagse bladen nog eris even over. Met 'n gevoel van eidelijke verveling, dat 't nog niet uit was... nog niet uit met die staking... en wat hadden ze d'ran... wat wonnen ze... als ze eens iets wonnen, dan verloren ze toch later maar weer zooveel te meer... wat gaf 't ze...

Zuster Lize keek om... achter d'r werd geroepen... zeker Jan weer... ja natuurlijk... jé, daar zat die jongen weer óp en hij moest liggen...

»Zuster... zuster.«

»Ja... toe nou, niet zoo vroeg spoken, baasje.«

»Kom u dan eve hier... toe eve maar.«

»Nou, eventjes dan... maar 't mag eigenlijk niet, dat weet je wel... ze slapen allemaal nog... ga nog maar wat slapen hoor.«

Maar hij zat wakker rechtop in 't warm gewoelde bed, en z'n jongensstem vleide haar zoo vriendlijkjes:

»Hé nee, zuster... laat ik nou maar wakker blijve ligge... ik heb echt heelemaal geen slaap meer... toe haal u nou 't gordijn op, dan ga ik 'n beetje legge uitkijke.«

Zuster dée het zachtjes... ze hield zooveel van Jan, die altijd zoo vriendelijk was, en met z'n pijn zoo geduldig... arm baasje... zoo heel veel zonnige dagen zou hij óók niet meer hebben... Maar hij praatte weer:

»Wat zit die pereboom vol, hè zuster?«

»Ja... die is heelemaal uit.«

»Wat zalle d'r daar 'n hoop ankomme, hè zuster?«

»Ja... een heele hoop... maar nou rustig zijn... ga dan nou ook uitkijken.«

Hij lag stilletjes, 'n arm baasje van pijn, en nou inneenen weer stiller, bedroefd... zuster was gaan zitten... keek weer vaag in de kranten... de wacht was haast om, tegen half zeven kwamen ze d'r aflossen... Jan was nou gelukkig ook rustig. Hij lag te kijken, vèruit over den bloeiensblijen tuin, waar ál 't bloeien zoo druk begonnen was... en dan keek-ie weer naar de pereboom... jé, wat zat-ie vol... wat zat-ie vol, daar was die van tante Ant toch nog niks bij... Frans moest noodig nog praatjes maken... as-ie weerkwam, dan most-ie hún boom d'ris zien... as 't nou maar niet ging sneeuwen... affijn sneeuwen, dat was nog 't ergste niet... maar as 't maar niet vriezen ging... dat knoeide ze had de zuster gezeid... hoe laat zou 't nou al zijn... nou die andere jongens,

die konne d'r óók wat mee, die bleven zeker maar meteen tot Pinksteren doorslapen... d'ris even roepen:

»Zuster... zuster«...

»Ja, wat is 't Janbaas?«

»Hoe laat is 't al?«

»Zoowat zes uur denk ik.«

Maar hij ineens met 'n plotseling beven van drift, dat-ie wel meer had:

»Zeg u 't dan precies... kijk u d'r dan voor op uw horloge«...

»Ze deed 't rustig geduldig: »Vier minuten vóór zessen... daar kijk nou maar zelf... dwingelandje.«

Hij was weer heel tevreden nu, maar met zoo'n pijn... zoo'n pijn... lei maar stil achterover:

»Zuster, krijgen we ze?«

»Wat?«

»U weet wel... de eieren en de krentebroodjes.«

»Ja zeker«...

Hij lachte al weer, prettig met z'n geschilderd suikerei van straks en z'n Paaschbolletjes met krenten...

»Zuster, Siem is óók wakker... dag Siem... 't is Paschen... we krije allemaal 'n suikerei en krentebroodjes«...

»Luchtig klapte-n-ie d'r 't groote, o, zoo groote geheim uit, dat zuster Lize zoo gewichtig aan al de ziekelingetjes verteld had, nèt of zij 't ieder alleen wisten... en met 't stellige bevel, het niet verder te vertellen... domme Jan, nou verklapte-n-ie 't toch...

»Zuster, weet Jan 't ook?« vroeg Siem spijtig, dat hij 't niet alleen wist.

»Welnee... Jan heeft 't maar gedroomd... kijk Frans is ook wakker... dág Frans... heb je lekker geslapen?«

Druk kreeg ze 't al dadelijk, met àl die jongens, om ze klaar te hebben als dokter kwam, die zoo precies was.

Jan was heel stil gaan liggen, wel met zoo heel veel pijn nu, maar toch ook met zoo'n heel prettig denken... daar had-ie niet eens dadelijk aangedacht... maar nou dacht-ie d'r weer heelemaal aan... vanmiddag kwam z'n vader... als de groote wijzer nog... drié... viér... achtmaal omgedraaid was, dan kwam vader... dan kwam z'n lieve, goeie, beste vader... daar hield-ie nog wel honderdduizendmaal zooveel van as van zuster Lize, en dat was anders de aardigste zuster, die d'r was...

Om twee uur kwam-ie... dan kwam die altijd...

Daar beefde-n-ie nou van, sterk, in z'n ellendig zwak lijfje... daar praatte-n-ie zachtjes over in zich-zelf... dat had-ie zich aangewend, dat praten voor zich uit, in de langzame uren van verveling, als de anderen sliepen, of als d'r 'n nare zuster op de zaal was, van wie je niks mocht, geen eens even praten van 't eene bed naar 't andere... Jé, wat was vader d'r in 'n tijd niet geweest, maar vanmiddag dan kwam-ie vast... dan

kwam-ie vast... hoe lang was 't nu al geleden van de laatste keer... toen lag Dries nog an de overkant, die altijd zoo snurkte... die was d'r nou uit... nou lag Siem d'rin... en al die tijd was vader d'r toch maar niet geweest... alleen tante Bet... die tellekes zei, dat vader nou echt de volgende week kwam. Siem had vader nog nooit gezien... wou geen eens glooven, dat Jan 'n vader had. En Jan, kleindriffig, boos, had zuster Lize d'r bij geroepen of-ie 'n vader had, ja ofte nee...

En zuster Lize had 'm gezoend en gezeid, dat Jan's vader de beste vader was, die d'r in de heele wereld was... d'r waren wel meer goeie vaders... maar Jan's vader was de beste... die van Siem ook... als ze kiezen moest, dan wist ze 't nog niet... Toen was Jan van plezier daarover maar weer goed geworden met Siem... als vader kwam, en wat meebracht, dan kreeg Siem d'r de helft van... dan had die ook lol... maar vader bracht gerust wel wat mee... de laatste keer nog een heele doos flikkies...

Maar dan lag-ie weer stiller bedroefd, begreep tóch niet goed, waarom vader d'r in zoo'n tijd niet geweest was... waarom nou niet... as-ie maar niet ziek was geworre... as-ie maar niet ziek was...

»Zuster... is me vader ziek?«

Hij snerpte 't over de zaal, in eenen met 'n heftige angst scherp in z'n woorden... ze kwam bij 'm staan... en hij huilde zoo... hij huilde zoo, zonder bedaren, met hevig snikken door z'n uitgeziekte lijf.

Zuster troostend zei maar aldoor, dat vader niet ziek was... en dat-ie wel vast kwam... dat had vrouw van der Wal d'r zelf gezegd... wist Jan wel, dat Piet van der Wal ook in 't ziekenhuis lag... die had z'n been gebroken... die wou vogelnestjes uithalen... nou als je dan viel en je been brak, dan wist zij ook wel wie z'n schuld 't was... Jan zeker óok wel... maar Piet had wel veel pijn... en Jan moest nou maar kalm z'n tijd afwachten, dat vader kwam...

Wat stiller was Jan wel geworden... en zuster maakte zich klaar al, om heen te gaan... die arme jongen... z'n vader die kwam niet... dat had je nou van die staking alweer... dat kon dat kind z'n dood zijn, als z'n vader niet kwam... ze hadden 'm nou al zoo lang gespaard...

Zuster Dorsman kwam beneden om háar af te lossen... dee de gewone vraagjes van koorts en nachtrust... zij antwoordde vaagjes... dacht wéer aan Jan... nou huilde-n-ie nog maar altijd door...

»Nou dag Jan... zoet zijn hoor... als vader vandaag niet komt, dan komt-ie morgen...«

Ze dacht d'r vrije dag maar niet te nemen vandaag... als z'n vader vandaag niet kwam, dan wou ze maar liever bij 'm wezen... en z'n vader kon niet komen...

Trillend van verlangen en angst lei Jan in z'n bed, starend maar star naar de deuropening en dan telkens schokte-n-ie, ópschrikkend als er iemand was... was 't vader... nee nog niet... Siem had al bezoek...

en Frans ook... als vader vandaag niet kwam dan kwam die nooit... en 't was al kwart over tweeën...

En toen tegen de zuster van de wacht, wèl sterk, maar toch met tranen in z'n stem:

»Zuster... m'n vader komt strakkies voor bezoek... maar as-ie d'r is niet komt... dan wil ik óók liever maar niet, dat tante Bet komt, of 'n ander...«

Dan lag-ie stil weer... keek naar de deur...

En met z'n oogen in eenen overgrootopen van verschrikking zag-ie tante Bet komen... nou kwam vader niet... nou kwam-ie niet...

Hij keerde zich om, ineenen sterk besloten om niemand te zien, nou dat z'n vader niet kwam... hij huilde niet... beet bloedend met z'n tanden in z'n lippen... tante Bet praatte tegen 'm... wou 'm flikjes geven... streelde 'm over z'n heete hoofd... hij bleef liggen...

Zuster Lize kwam binnen... ze had tante Bet zien ingaan... wou kijken hoe Jan zich hield... saam met haar ging ze weg... Jan hoorde niet, wat ze zeien van 'n stomp in 'n onderkruipersrug... en van effetief 'n jaar daarvoor, omdat 't zoo angekomme was...

Toen zuster Lize wéer binnenkwam lag Jan weer rustig achterover... zonder snikken huilde hij, rolden de smartstranen uit z'n donkere oogen... ze stond bij 't bed... ze zagen elkaar aan.

En dan wild uitbarstende, met z'n vermagerde armpjes om haar hals snikte hij: »o, vadertje dan, vadertje«.

DE STANDAARD.

Al 'n paar jaar dee-d-ie niks meer... ging-ie heel niet meer uit... zat maar thuis... almaar thuis. Moeilijk van de donkere bedstee moesten ze n'm helpen in de stoel bij 't raam... 's avonds wéer terug... vroegavonds ál, hij werd zoo zwak, zoo zwak, die vroeger zoo robust was geweest...

Den heelen dag zat-ie voor 't raam... staarde den weg naar de fabriek af... die-d-ie zelf zoo lang gegaan was... heen en weer, jaren lang... totdat-ie heelemaal niet meer kon... en die z'n jongens nu gingen... en z'n kameraads, tot ze óók niet meer konden...

In de loop der dagen had-ie d'r wel eens een gemist van de vaste langskomers, fabriektoe... die had 't dan opgegeven... had zich kapotgeblazen in de keet... was ellendig geworden, zooals hij-zelf het was...

'n Pesthol die keet... met angst keek-ie naar z'n drie jongens, die d'r óók werkten... als hij ze stoeien zag... als ze 's middags aan tafel zaten, dan keek-ie ze aan, lang, dat ze niet begrepen, waarom... en z'n oude oogen huilden... daar zat-ie nou met z'n goeie vijftig jaar... op, heelemaal op... de dokter zei, dat 't wel beter werd, maar dat wist dokter zelf wel beter, hij ging d'rmee heen... 'n beetje korter of 'n beetje langer... z'n borst was kapot. En hij had almaar, uren lang, langzame uren lang, 't gezicht langs den weg naar de fabriek, naar de glashel... angstig zat-ie te beven in z'n stoel, als een van de jongens laat thuiskwam... bang, dat 't gekomen was, de helderroodbloedende blazersellende... was z'n vader d'r niet aan gestorven... was hij niet aan 't doodgaan?

Voor 't raam, ellendig, en altijd met dat gezicht op de fabriek zat hij... dacht over z'n leven na...

Op z'n twaalfde jaar was-ie van school afgegaan... toen had z'n vader 'm meegenomen naar de fabriek, die daar stond fel-brandend met de hel van z'n heetgehelde ovens...

En vader had m'neer gevraagd of-ie 'm ook gebruiken kon... 't was toch 'n stevige gezonde jongen... of-ie nou asjeblijft ook z'n lijf in m'neers fabriek mocht kapotbranden... eerst voor 'n daalder in de week... later voor meer... M'neer moest toch denken, dat hij, z'n vader, zelf nou al 'n daggie ouër begon te worden, en zoo'n jongen kwam je met de verdienste al gauw wat aardig in de hand... niet dat hij klaagde. Dat wist m'neer ook wel, van de klagers en de ontevreden was-ie niet geweest...

Zoo was Dries Draaisma in de fabriek gekomen... en z'n heele leven was d'r mee vastgegroeid... alles werd de fabriek voor 'm... z'n brood verdiende hij er, en z'n kleeren... maar z'n kracht liet hij d'r, z'n jongenskracht, z'n mannenkracht... hij blies er z'n levende lijf kapot...

de namen / 410.
 postbuis wordt den
 getonden.
 DE ADMINISTRATIE.
er Rekening.
 Staat en Maatschappij.
 amsheid der Regering
 der Spoorwegdirectie.
 men voor een vraag
 gemene moeilijkheid.
 strijk en zet, dat, als
 al het personeel dat
 dienst trad. Gelijk te
 elen van de fabriek
 te gering in aan-
 te leveren. Aan-
 hen de vakbond-
 elders emplooi.
 wie meestaakte, weer
 opgezetmes, was voor
 zelfs één der bedingen
 invloed. Alleen toch
 of laten den waarborg
 te, door in staking te
 d en die van hun gezin
 sal stelden, waren ze er
 eden volgzamheid en
 inden.
 ook allers tot het
 minst niet meer.
 elde zich nog bloot
 yeems zelfs, gelijk
 deek, aan levens-
 ot eerste sein van
 neerlegde, waagde
 stal vrije dagen zijn
 lusef toch open: viel
 voorzag de organisatie
 en geld liep onder het
 bij dat alles smaakte
 van zijn macht te ge-
 von baas-af te zien.

Dat nu stelt het probleem: Wat moet
 er met dit ontslagen werktroik geschieden?
 Natuurlijk is er niemand, die niet van
 harte wenscht, dat het zoo spoedig moge-
 lijk weer een onderkomen en brood vinda.
 De vraag is slechts: waar en wanneer?
 En dan ligt, dunkt ons, tweederlei voor
 de hand.
 Het eerste is, dat al deze ontslagenen
 niet over een kam zijn te scheeren.
 Er moet onderscheid worden gemaakt
 tusschen hen die steeds de kat de bel aan-
 bonden, en tusschen hen die, zonder daar-
 om buiten schuld te staan, toch meer
 meededen.
 Van die laatsten mag worden aange-
 nomen, dat ze van de gevoelige las die ze
 nu ontvingen, proijt zullen trekken. Hun
 onbepaald vertrouwen in de aantokers van
 het vuurtje is nu geschokt. Ze zien nu
 voor oogen, in wat ellende ze zich door
 onbedacht meedoen storten kunnen. En op
 dien grond mag verwacht, dat ze zich later
 tweemaal zullen bedenken, oer ze zich
 weer lijmen laten.
 Voor de zoodanigen nu zou slicht de
 poort in dien zin weer kunnen worden
 opgezset, dat ze als nieuw personeel op
 proef in dienst werden genomen, om later
 na bevind van zaken, over hen te be-
 slissen.
 Door onverwijlds ontbinding van de
 schuldige vakorganisatie, die in geen enkel
 opticht voor haar taak berekend bleek,
 zou dat gunstige proces zeer zeker kunnen
 verhaast worden. Vrij kon men zich dan
 later aan een ordelijke, zuiver economische
 vakvereeniging, die orde en recht bleek
 te veren, aansluiten.
 Zoodaende zou de kring van hen, die
 buiten bleven staan, zeer aanmerkelijk
 afnemen, en gelijk reeds gemeld werd,
 zou voor deren bij het koloniale leger
 of elders een uitweg zijn te vinden. Tucht,
 vooral militaire tucht, zou deze tucht-
 loozen allicht tot betere menschen maken.

de stakende bent op die
 baas zijn geweest. Dan so
 zulk een premie, zulk so
 zulk een terrorisme tegen
 tegen staken was, hebben
 de heelen nauwlijks had
 Dan zou geen enkele op
 geweest, en zou men y
 ben gehad, om rails op
 zeer onmogelijk te maken
 weg de Spoorwegstaking
 hebben doorgezet.
 En ware op die manier
 gelukt, dan zou ook de
 staking ongetwijfeld g
 minder dan geen tijd
 op den Burgemeester
 Raadhuis hebben geleid
 bezetting van bijna 4000
 chinen nog op. Denk
 geweest zou zijn, als het
 van nog geen 500 man,
 actie en 300 man in 1902
 Dat wilt Troelstra zou
 en toch heeft hij den so-
 digen overmoed gehad,
 als stach te stellen.
 Laat daarom de Rij
 De zaak is nu gewo-
 laende lijne.
 Wat verreweg de
 is het bewaken der
 bilomster-koekje voor
 narsisten hoerrel men
 lijnen te bewaken als
 de Duitche grens, en
 andere lijn die heel het
 lange en overdwars.
 . . . Ontmaskerd.
 Meer dan een heeft
 dat we in Kamerleden
 en Heledingen mannen
 sien van hun verdedig
 op mannen te gender tre
 Deze hoop is thans be-
 ijfel geblijken.
 Wie zich de moeite
 der te leggen wat T
 in Het Volk schreef
 de Tweede Kamer

Maar dat duurde lang... haast veertig jaar wel... sommige van die blazersborsten zijn heel stevig.

Op z'n tijd was-ie getrouwd, en op z'n tijd had-ie nieuwe blaasborsten gemaakt, en op d'r lui tijd waren die ook in de fabriek gegaan, die onderwjl wel twee maal zoo groot was geworden. Drie van z'n jongens waren in de fabriek gegaan en met z'n vieren verdienden ze nu aardig wat... hij wel niet meer heelemaal z'n volle loon... hij was niet meer, wat hij was geweest, had de jonge patroon gezeid... nou die kende n'm, daar had-ie nog 'n jaar mee op school gegaan... en nou de jongens ook al zoo groot waren, nou ging 't best met wat minder ook...

Ze hadden hun eigen huis ook, dicht bij 't fabriek... 'n heele rij huisjes had m'neer daar laten zetten... zie je, die kocht je met de huur, die was vijf en twintig stuivers eigenlijk, maar wie d'r nou twee gulden betaalde, die kocht in tien jaar 't heele huis met de huur af...

Nou, dat had Dries prachtig gevonden en z'n vrouw ook... verbeel je zij in d'r eigen huis wonen... 'n huis koopen voor net vijftien stuiver in de week, dat moesten ze natuurlijk doen... waar alles vandaan kwam, daar kwam die vijftien stuiver dan óók vandaan.

Tien jaar, dat was anders wel lang, maar m'neer had Dries voorgerekend, dat 't niet in minder tijd kon... hij lei d'r eigenlijk zelf nog geld bij... maar als-ie goed rekende, dan ging 't net... dus dat hadden ze maar gedaan. Hoewel de meester van 't dorp 't ze had afgeraden. Hij vertrouwde die rekening niet...

Of meester dan dacht m'neer niet rekenen kon?

»Jawel«, had de meester gezeid, »rekenen kon m'neer wel... maar zie je alleen aftrekken en vermenigvuldigen... niet deelen«.

»Snap-ie« had de meester toen gezeid... nou Dries had 't toch maar gedaan. Alles was prachtig-mooi beschreven, geen kwaad bij, en daar had-ie toen z'n hand onder moeten zetten en toen-ie dat gedaan had, had m'neer 'm op z'n schouër geklopt en gezeid »Ziezoo Dries, nou woon je over 'n jaar of wat in je eigen huis, net als ik«. Dat had Dries toen aardig gevonden, affijn, 't was zóólang geleden...

Op z'n tijd was-ie ziek geworden... eigenlijk over z'n tijd... de meeste lui haalden de vijftig niet. Hij had zich d'r tegenin gezet, was nog naar de fabriek gegaan na de eerste keer bloedopgeven... dee nou veel lichter werk... verdiende minder, tenminste nog wàt... maar hij had 't moeten opgeven...

De jongens hadden 't aanvaard, heel kalm... dat wist je nou eenmaal. Cor wou wel gaan trouwen... en Jan ook, maar dat moest nou maar wachten... misschien duurde 't wel niet zoo heel lang... en as vader dood was, dan konden ze nog trouwen, dan kwam moeder bij ze inwonen, bij elk 'n tijdje, beurt om beurt...

De jongens verdienen nu 't broodje... gelukkig, dat het huis heelemaal afbetaald was, ja... dat scheelde toch maar idem zóoveel.

Een van de jongens was niet naar de glashel gegaan, het was hun jongste... hij was fijner dan de andere, veel meer 'n jongeheer, en dan kon-ie zoo merakel goed leeren... de meester had d'r over geroepen... en toen ze dan alle vier zoo goed in de verdienste waren, toen had vader d'r over gesproken met moeder en met de jongens, en weer met de meester, en toen was 't zoo geschikt, dat zij zouden zorgen voor de kost en de kleeren en 't abonnement voor 't spoor, en dan zou meester zorgen, dat-ie voor niks op de burgerschool kwam.

En daar ging 't prachtig... vader was zoo grootsch op 'm, en moeder ook, en de jongens ook en helemaal niet jaloersch, ieder moest doen, wat ie 't best doen kon, zij zouden blazen, en hij kon leeren, nou dat hinderde niks...

Na drie jaar kwam Wim van school af, nummer één op 't eindexamen en dadelijk had-ie 'n goeie betrekking gekregen aan de Hollandsche spoor, wel niet zoo'n groote verdienste, maar de vooruitzichten waren prachtig...

Elke veertien dagen kwam hij thuis, en dan las hij ze voor, de kranten en grappige verhalen, geduldig uitleggend als ze iets niet snapten... vader had d'r schik in, de jongens ook...

Dan, op een Donderdagmiddag kwam-ie thuis... vader was zoo heel ziek juist, en hij vertelde allemaal dingen, die ze eerst niet goed snapten, die-d-ie ze uitleggen moest, van staken, endat hij mee had gedaan, endat ze zich voor tienentwee hadden moeten aanmelden, maar dat hij dat niet gedaan had omdat hij niet onderkruipen wou. Toen 't uit was hadden ze begrepen, dat-ie niks meer had, geen geld en geen betrekking meer... moeder had gehuild... de jongens hadden mekaar aangekeken... vader, heel ziek al had gezeid, dat 't wel schikken zou... dat Wim best wat anders vond... dat-ie zoolang maar thuis moest blijven.

Maar dat duurde maanden al... maanden al... dat Wim niks verdiende, ze namen hem niet, den staker, den opruier. En er was geen uitzicht op verandering. Moeder huilde telkens... Wim werd verdrietig... prikkelbaar... er kwam bitterheid in dat huis. De jongens spraken van doodvreten en klaploopen... moeder zei, dat 'r dan ja toch ook iets gebeuren moest... vader zei, dat Wim thuis bleef, net zoo lang tot-ie wat had...

Toen op 'n dag kwam buurman binnen... hij verkocht snuif en sigaren, ook christelijkheid. Deftig en bedaard vouwde-n-ie »de Standaard« uit deszelfs christelijke plooiën, en las 'n stuksken voor van ontslagenen bij de spoor... ons dapper Indisch leger... van ijzeren tucht... en aan orde gewennen... toen ging hij weer heen.

Bittere boosheid bracht die Standaard in hun huis... moeder zei, dat 'r toch iets gebeuren moest... de broers zeien, dat 't best kon... Wim was zoo knap, die was natuurlijk in 'n wip sergeant... of luitenant... en als-ie over 'n jaar of zes terugkwam, dan had-ie 'n goed pensioen, en was die heele spoorbeweging vergeten... en als 't 'm beviel, kon-ie altijd nóg bijteekenen.

Wim en vader zagen mekaar aan... vader rilde. »Nee«, zei-d-ie, dat nooit, dan verkoop ik 't huis.«

De jongens raasden... als vader dat dee... als-ie dat dee voor die doodvreter, voor die kale rot, die nooit wat had ingebracht, dan liepen zij d'ruit, dan nammen ze moeder mee, dan moest hij maar zien, hoe-d-ie zich redde... vader zei, dat 't zijn huis was, dat hij d'r voor had gewerkt, en dat hij 't verkocht... Wim kon dan voor 't geld 'n zaak overnemen of zoo... en tegen allemaal in zette hij 't huis te koop... ineens beslist en met groote haast achter de zaak... hij voelde zich zoo deerlijk zwak... Vrijdag dee d-ie 't nog in de veiling... vandaag moest 't papier nog aan...

De jongens onbarmhartig speelden op... Cor kwam niet meer thuis... vader en Wim zaten den heelen dag bij mekaar, droevig-zwijgend.

Het huis werd aangeplakt. Als de plakker weg was met z'n pot en z'n kwast, liet vader z'n stoel zoo schuiven, dat-ie 't papier zien kon, en den heelen dag ziekswijgend keek hij d'rnaar.

Donderdagavond was 't... nog één dag en hun huis was weg... 't huis, dat ze zoo langzaam afgekocht hadden... vijftien stuiver elke week... en tien jaar lang... moeder stilletjes ging naar de notaris... nee, 't gaf niet...

Ze hoopten, dat vader dan maar sterven zou dien nacht... dan was hun huis gered... stierf hij dan maar... niet, dat-ie hun in de weg geleefd had... al die jaren niet, en 't had d'r toch ook wel d'ris krap mee gespannen... maar dood ging-ie toch... zoo slim als nou was 't nog nooit geweest... almaar opgeven... almaar... de dokter had gezegd dat 't ieder moment kon afloopen... en als-ie nu toch dood moest.

Spreken dee-d-ie al lang niet meer... lei op 'n soort kermisbed, omdat die bedstee zoo benauwd was...

Wim was weg... op 'n sollicitatie uit... buiten 't dorp... dat zou wel weer niks zijn...

Ze keken op... Wim was thuis gekomen... God wat was dat... wat was dat... hij had toegegeven... hij had geteekend... God nu hoefde 't huis niet verkocht te worden... nu had-ie nog geld meegebracht inplaats dat 't geld kostte... hij had 't pakkie al an...

De zieke keek... de kant op vanwaar 't praatgeluid kwam... in de schimmige schemerkamer herkende hij niet dadelijk...

Toen herkende hij... z'n jongen... 't mooi pakje met banden van oranje... het moordenaarspak...

Hij wilde roepen... wilde schreeuwen... hij kon niet... rood bloed golfde hevig ineenen z'n keel uit... z'n borst uit... de kamer door...

Z'n jongens, verschrikt, sprongen toe... Wim was achteruit geweken, bang dat 't opspattende bloed besmetten zou de uniform van het Indische leger...

Dries Draaisma stierf.

Dan, in de deur kwam de buurman juist met »de Standaard«, die wéér nieuws had...

NA VIJFTIG JAAR.

Knussies zaten ze bij mekaar met z'n vijven, en ze wachtten op Jan... maar onderwijl dronken ze vast koffie... koppie na koppie dronken ze rustig... ze zatten d'r eenmaal voor, en ze hadden de tijd... trouwens nou was de koffie van Mie altijd heel goed, en heelemaal geen stroop d'r door...

Wel duurde 't wat lang... om vier uur zou-d-ie d'r geweest zijn, en nou was 't toch al over half vijf... as d'r maar niks was... as-ie maar vrij had kenne krije... 't duurde dan maar bar lang... Mie tobde d'r over, stillietjes telkens even in d'r drukke gesprek... en dan was ze zeker wel 'n twintig keer 't steegie uitgedribbeld om te kijken of-ie d'r nog niet an kwam... dan was ze maar weer teruggekomen... en ze hadden maar wéer gepraat, en nòg 'n koppie koffie gedronken, en nòg 'n sneetje koek gegeten van twaalf cente 'n heele met 'n mangel in 't midden... en dan had Mie weer gekeken...

D'r was feest bij Jan Velders. Vijftig jaar was 't geleden, dat-ie in de zeepziederij van de heeren Levert & Co. was gekomen.

»Vijftig jaar man, vijftig jaar«, Jan mocht d'r graag zoo eris over praten.

»Vijftig jaar, zeg, aan één stuk en nooit 'n dag ziek geweest... kom daar tegenwoordig nog eris om, dan lachen ze je uit man, dan lachen ze je uit.«

Met Mie praatte-n-ie d'r over als ze saam zaten op de bank voor hun huisje, en dan keken ze saam nog eris over die fabriekstijd terug... hun heele leven eigenlijk. Jan had wel d'ris geprobeerd om uit te rekenen hoveel maal ie nou wel al de weg na 't fabriek was gegaan, maar dat kon-ie nooit klaarkrijgen.

Twaalf was-ie, toen-ie naar 't fabriek ging, eigenlijk was 't toen nog geen fabriek, alleen maar 'n paar groote schuren. Maar 't was den heeren goed gegaan, en nou was 't wel 'n fabriek, zoo'n echte met 'n schoorsteen en met 'n steenen poort.

De oue m'neer was nou dood, en de Co. dat was z'n schoonzoon... die was pas 'n jaar of vijf geleeën in de zaak gekomen, welja, vijf jaar net, toen 't varreken van Teun zoo ineenen afgemaakt had moeten worden. Jan hield niet van den jongen m'neer; en van de Co., die ze stillietjes onder mekaar de kleine Koo noemden, daar hield-ie heelemaal niet van. Groosch, m'neertje, geen voorbeeld van, je moest niet denken, dat-ie ooit wat tegen je zei... affijn, filosofheerde Jan d'r dan maar weer over heen, nou moesten d'r ook wel weer standen wezen; en 'n heele hoop lui werden wel erg interessant tegenwoordig, maar, filosofheerde hij dan weer tegen zichzelf in, dat dee-d-ie altijd, hij was toch nooit interes-

sant geweest of zoo, dus 'n beetje toeschietelijker mocht m'neer nou toch ook wel wezen...

Lezen kon Jan zoo'n ietsje van een nietsje, je begrijpt, op je twaalfde jaar 't fabriek in, en dan vroeger óók al eens moeten helpen, affijn al die geleerdigheid daar dee je 't ook niet mee. Mie kon d'r nog minder van, die had al heel gauw op de kinderen moeten passen.

Hun heele leven hadden ze zoo geleefd, zonder verandering, zonder verlangen werden ze twee oudjes.

Rondom was 't Hollands volk eindelijk óók wakker geworden, dee z'n eischen van recht met plicht, van rust na arbeid. Jan dee niet mee, ging 's morgens naar de fabriek, 's avonds terug weer, 's middags bleef-ie maar, dat spaarde je twee maal een loop, en je dée soms óók nog wel wat in je middaguur.

Jan was nou bij 't doosiesplakken gekomen, 't zwaardere werk dat ging al lang niet meer, en 't doosjesplakken ging eigenlijk óók niet. Je dee 't op stuk, en nou dat-ie oud begon te worden, deeën z'n ooggen zoo'n pijn, beefden z'n handen vaak zoo erg, hij kon z'n tal haast niet meer halen, op 't laatst heelemaal niet meer, en dan werkte-n-ie maar z'n schafttijd door, om d'r tenminste nog zoowat te komen. Maar dat hielp op 't laatst ook al niet meer; van de week had-ie dan maar 'n bar slechte week gemaakt en de zaalbaas begon al te klagen, dat d'r met die Jan Velders heelemaal niks meer an te vangen was. M'neer zelf had ook al gezegd, dat 't werk minnetjes werd.

Mie tobde d'r over, vroeger had ze dat nooit zoo gedaan, maar nou wel. Jan verdiende de centen en zij dee 't huishouden, dat was nou ge-woon, soms verdiende zij d'r nog wat bij met 'n werkhuis of zoo. Ja Jan kwam tochnietop de middag thuis en je kon toch niet met je handen over mekaar gaan zitten, as je huiswerk áf was.

Maar Jans verdiensten waren nou toch wel wat minnetjes... voor d'r zelf was 't niks, zij kon wel op 'n hoffie kommen, maar nou Jan... nou ja, 't armhuis, nou dat nooit, dan ging ze net zoo lief 't kerkhof in. Of ze nu broer en zuster waren daar gavve ze daar niks om, d'r was 'n mannenkant, en d'r was 'n vrouwekant, en daarmee uit. Nou 't armhuis – net zoo lief was ze direct dood... maar wat dan, as Jan d'r is heelemaal gedaan kreeg, want daar draaide 't op uit, dat kon je zoo zien... ze tobde, en ze nam d'r nog maar twee werkhuisen bij, en ze veranderde twee van halve dagen in twee heele, en dan nam ze nog 'n kinderwasch. Zoo'n beetje bijverdienste kwam altijd wel te pas.

Toen was dat nadere feest van vijftig jaar gekomen, en dat had ze wel weer 'n beetje opgefleurd. In de krant had 't óók gestaan. Ze hadden 't wel twintig maal gespeld, en 't nog eris 'n paar maal vlot laten aflezen door Kees van d'r naast, die voor elke lezing 'n cent had gehad.

Van de fabriek wouen ze óók wat doen. Op 'n avond was kleine Piet

Fris gekomen, ofdat Jan nog effe bij z'n vader kwam, en toen Jan weg was waren d'r drie van de fabriek gekomen, en die hadden met Mie gepraat, dat ze natuurlijk óók wat deeën, Jan was wel niet van de gezelligste, maar dat hinderde niet, die erge lievers, daar moest je 't òók niet altijd van hebbe, en waármee of Mie nou docht, dat ze 'm pleziere konnen. Zij praatte maar wat, wist niet, hoeveel ze d'r voor over hadden, en dat kon ze toch niet vragen ook. Toen had Henk Brandt zoo terloopsjes gezegd: »Nou, die leuningstoel van Jan, die is ook niet best meer.« Oue Mie had toen begrepen, dat ze maar 'n leuningstoel moest vragen en dat had ze gedaan.

En daar stond de leuningstoel dan, op 't eereplaatsie aan de tafel. Ze hadden 'm groen gemaakt en met bloemen, en de kamer hadden ze ook versierd en boven de deur hing 'n schild »Hulde aan vijftig jaar trouwen arbeids«. Dat had de domenee zoo opgesteld.

Jan was gewoon naar 't fabriek gegaan. M'neer had heelemaal niks gezegd en m'neer Koo ook niet, dus Jan ook niet. Nou, en 'n dag d'r voor verzuimen, dat hoefde ook niet, of 't toch effies al niks kostte, nee maar... taartjes en boerejongens en sigaren en 'n broodje. Nou, zoo'n stoel, die betaalde je dubbeld en dwars, maar daar kon je ook niet op kijken. En Jan had de laatste weken nogal goed gewerkt en Mie met d'r werkhuisen had ook wat gespaard dus nou moesten zij ook maar d'res feest hebben.

Om vier uur zou Jan thuis komen, dat zou-d-ie d'r van nemen, dan kwamen eerst de vrouwen en 's avonds kwamen de mannen ook.

Van de stoel had Mie niks gezegd, dat moest maar 'n verrassing blijven, en de versiering, die hadden ze ook gemaakt onderwijl dat Jan weg was.

En nou was 't wachten alleenig nog op hèm... misschien had ie wel geen vrij kunnen krijgen.

»Och, wel ja mensch,« had Bet gezegd »neturelijk krijgt ie vrij, maar meschien wille de heere van 't febriek ook nog wel wat doen.«

Nou dat kon, maar ondertusschen was Mie toch nog maar d'res gaan kijken, d'r sloppie uit en 't straatje in.

Maar hij kwam d'r dan toch eindelijk aan.

»Daar is ie« riep Mie.

»La-we de stoel opschuilen en z'n eigen oue stoel ook, dan kan ie zoeken« riep Bet, die 't 'n beetje lollig wou maken.

Mie had geen lol, ze wist zelf niet, waarom niet.

»Och, wel nee« zei ze alleen maar.

Daar was Jan... de vrouwen om 'm heen félleseteerden 'm lachend... Mie keek 'm aan... jé wat dee-d-ie mal... hij had toch niks te veel gebruikt, wou ze hopen...

»Zeg, Mie, we gane na 't arremehuis«...

»Watte«...

»M'neer zeit, dat ie me niet langer in 't werk houe kon, dat d'r telkens over de doosies geklaagd wordt, en nou gane we na 't arremehuis... m'neer het alles in orde gemaakt, hij is ommers van de heere van 't huis... Maandag kenne we al gaan«...

Lekker in de kamer geurde de stoel met z'n takken van groen en z'n bloemen d'r tusschen door.

Oue Mie hilde, die hilde zoo...

»EEN SMART.«

Aan weerskanten van de spoorlijn lag de polder breed en zwart in de nacht, heelemaal donker met 'n enkel lichtje waar 'n huis was, en de heldergele uitspanning van licht heel ver, weerschijn van de stad. Aan den anderen kant, dicht bij, 't station meer licht, wissellampjes, electrisch licht, alles nog in late waak wachtend, dat de laatste trein binnen zou wezen en de spoor-slaven rusten konden, hun korte wacht.

Voor de deur van z'n spoormanshuisje zat de oude Van der Meer, klein mannetje, zwarte baard, maar al met veel grijs... en hij staarde voor zich uit, de kant op van 't station.

Jaren en jaren, wel meer dan veertig was hij iederen dag dien weg langs de rails gegaan, heen en weer, heen en weer. Als jonggetrouwen hadden z'n vrouw en hij in dat huisje gewoond, hij rangeerde, zij was wachtster aan den overweg, en nu waren ze oud en woonden ze d'r nog, was hij nog rangeerder, was zij nog wachtster aan den overweg.

Maar de oue tijd was er toch niet meer. Vroeger, je wist je dienst en je wist je stand, 'n chef was meer dan 'n rangeerder, en 'n conducteur meer dan wisselwachter. En wie 't meest was, die was 't meest. Dat wist je ook. Maar dat was heel anders geworden.

Wie had 'r ooit gedacht, dat de spoorlui zouden staken, dat langs zijn huisje de treinen niet zouden gaan, zooals ze al zooveel jaren gingen, langer dan 't hèm heugde. En dat alleen omdat de werklui niet wouen, omdat de spoor-slaven bewust waren geworden. Dat was het vreemde, dat hij niet begreep, de verandering die z'n hoofd maar moeizaam bevatte kon.

Dat was in Januari geweest... nu was 't al April. Hij had niet mee-gestaakt, langs hèm heen was alles geleefd, 's Maandags was alles weer gewoon z'n dagelijksche gang gegaan.

Maar nu, de oude man was bezorgd, en alleen gelaten in den nacht overtoobde hij nog eens en nog eens wat er gebeuren moest, wat hij doen moest. Z'n vrouw was naar bed gegaan, die sukkelde al 'n heelen tijd en nu wachtte hij den laatsten trein om de boomen te sluiten... den laatsten trein, en morgen dan... morgen?

Hij wist 't, morgen zou de strijd weer beginnen, heviger dan de eerste, dat was te voorzien. De vijand waakte, had z'n maatregelen genomen, de directies hadden bedreigd met dadelijk ontslag, de vreesachtigen hadden hun organisatie verlaten, de vijandelijke elementen hadden zich hersteld, hadden zich verzameld, hadden rondgeslopen en geglopen.

Hij was lid van de Vereeniging; wat moest-ie doen... de vereeniging zou de strijd proclameeren, dan moest hij meedoen, je moest meedoen

of bedanken, dat was vast, dat kon niet anders... wat moest hij doen...

Hij had geen grieven en geen eischen... de dienst was hem niet te zwaar, die-d-ie veertig jaar gedaan had, hij was 't harde droge spoorbrood gewend, met z'n tweeën konden ze d'r komen... en als hij nu meedeed, en 't werd verloren, en er vielen slachtoffers bij en hij was erbij, wat dan... dan was hij alles kwijt en hij had nu al haast pensioen... wie zou d'r voor zijn vrouw zorgen... z'n jongens soms... hij schrikte op... de seinhamer sloeg z'n slagen, die kortaf-schriil klonken in de stilte van den nacht. Hij moest de boomen laten vallen. Even tastend tilde hij de pal van 't wiel op en draaide... langzaam met hard narammelen van 't ijzeren onderstel honkten de boomen neer, wipten weer op. Dan alles stil, in de verte de lichten van de trein.

Z'n jongens, drie had hij er, en alle drie bij de Maatschappij. Want de oue Van der Meer was gezien bij z'n superieuren, om z'n trouw en z'n flinke plichtsbetrachting – plicht wordt betracht – en zijn drie jongens waren gemakkelijk geplaatst geworden, 't was 'n goed merk, ze zouden niet lastig zijn... vader had ze geleerd van z'n trouwbetrachte plicht. En nu... juist zij stonden vooraan in den strijd... waarom nou zij juist... waarom zij juist?

Hij was lid van de vereeniging geworden, niet dat hij daarop tegen was, samen kreeg je meer gedaan dan één alleen, maar voor hem was 't toch niet noodig, hij had 't gedaan voor Cornelis... 'n beetje tegen z'n zin... nou ja voor de anderen, zouden de anderen voor hem zorgen en voor z'n vrouw als 't d'r is mis ging... hij was lid, dat kon toch ook niet anders, de vader van den voorzitter, die moest toch lid zijn, dat moest vader toch begrijpen.

Vader begreep niet goed, waarom zijn jongens juist, de zijne juist...

Verleden Zondag was Cornelis bij 'm gekomen, dat dee-d-ie vaak meer, en ze hadden saam gewandeld na 't eten, de haven langs. En toen ineenen recht op den man af had Cornelis gevraagd of vader meedee als er gestaakt moest worden, want hij wou wel zeggen nog heel in 't geheim en vader moest 'r met geen mensch, geen mensch over spreken, dat 'r weer gestaakt zou worden, dat moest, ze konden zich zoo niet laten trappen, laten wurgen, laten neerschoppen de heele vereeniging, waarin hun kracht zat van jaren moeizaam werken, tegen directiehaat en kameraadsverdenking in... ze zouden zich verzetten in 'n strijd op leven of dood...

Heel scherp had Cornelis 't gevraagd, vader moest 't maar kortaf zeggen, »ja« of »nee«. Hij had gearzeld, had gesproken van z'n pensioen, dat weg zou zijn, van z'n vrouw, die al zoo oud was, en dat hij toch geen grieven had. Maar Cornelis had weer gevraagd, wat hij wou... meestrijden naast z'n jongens, of verraden en onderkruipen... toen had hij »ja« gezegd, dat hij mee zou doen en al zijn invloed zou aanwenden, om ook de anderen tot staking over te halen.

En Cornelis heel opgelucht, vroolijk, had weer gelachen, en gezegd dat die heele bedreiging met ontslag maar lol was, bangmakerij van de directies... ze zouden 't 'n heel end gooien en tot 't laatste zouden de directies niet durven gaan, daar hadden ze zelf de meeste schade van... Ze waren thuis gekomen, toch stil, en dadelijk had vader spijt gehad.

En morgen al, morgen moest hij z'n woord gestand doen. De laatste trein was voorbij... ja, wèl de laatste, hij raakte d'ruit... hij raakte z'n baantje kwijt, z'n pensioen, waarvoor hij zoo gewerkt had... op 't station gingen ze de lichten dooven, de wissellampjes werden ingehaald... morgen al, morgen...

't Was gaan regenen, mistig en koud over 't donkere land, de oude man rilde. Hij moest maar naar binnen gaan... 't was bij half een... wat was die trein weer laat, voor twaalfen moest ie binnen zijn... kom hij moest maar naar huis gaan... wat sufte hij nog... wat deed ie nog... hij had »ja« gezegd en »ja« was »ja«. Z'n knieën beefden deerlijk... moeielijk strompelde hij naar binnen.

In z'n groote stoel ging hij zitten, hijgend en rillend, angstdroppend zweet op z'n voorhoofd. Keek naar de bedstee, waar z'n vrouw sliep... buiten was 't harder gaan regenen met wind, die kil door de kamer tochtte, 't nachtlichtje woei heen en weer... met schimmige schaduwen op de wanden... De oue sporman tobde.

»Ja« was toch »ja« daar kon je geen »nee« van maken, maar ja was broodgebrek ook op hun oue dag... wie zou voor ze zorgen... de jongeren, die kwamen wel weer terecht... maar hij, maar hij... en »ja« was toch »ja«... hij mocht niet breken 't woord, dat hij aan z'n jongens gegeven had... o, God, had ie maar »nee« gezeid...

Dan dacht ie weer dat ze toch wel winnen konden. Cornelis had immers gezeid, dat de Vereeniging goed stond... d'r waren wegloopers, nou ja, die waren er altijd, maar over 't geheel stond de Vereeniging best... wat moest hij doen... wat moest hij doen...

Almaar dat overtobbend met z'n hoofd, waarmee d-ie niet vlug meer denken kon bleef ie zitten... in z'n groote hulpeloosheid van wat hij doen moest... wat dan toch... wat dan...

Dan ging hij naar bed.

Den volgenden dag wisten ze 't allemaal wat hij al 'n week zwaar geweten had, waar hij al 'n heele week z'n kop over kapotgetobd had... dat 'r gestaakt werd, laatste verweer van de hopeloozen.

Dan, moe en gebroken, met de ellende, die hing in z'n heele lijf, moeielijkt hij z'n weg af naar 't station toe... ging hij zich melden bij den chef, die hem prees en zei, dat ie wel begrepen had, dat hij niet mee zou doen, met 't oproerig zoodje, en die blij was, dat zoo'n oue getrouwe aan het werken bleef, de vader van den voorzitter van de vereeniging... dat zou goeien invloed hebben...

Klein en ellendig met pijn overal stond de oude voor z'n chef en huilde...

»ZIEKENBEZOEK.«

Nu al twee jaren lei vrouw Visser op d'r plaatsje in 't gasthuis, lei ze langzaam dood te gaan, met 't zelfde uitzicht aldurende op den tuin in de toppen van de boomen, en verder ver, op de daken van de huizen.

Ze wist zelf ook wel dat ze dood ging, maar dat deerde haar niet. Ze was 'n oud vrouwtje, dat 'r heele leven door lang gewerkt had, en als ze nou nog lang leven bleef, wat zou d'r dan voor d'r komen van ander werk?

Nee, ze was niet bang om dood te gaan, als ze nog wat leven bleef, nou ja, dan was dat ook goed. Pijn had ze niet, ze werd alleen maar elken dag zwakker, elke dag, en zoo zou ze dan uitleven, langzaam uit. Ze merkte haast niet, dat ze afzwakte, zoo langzaam ging 't alleen; als ze terug keek, ver in de gasthuistijd, dan merkte ze dat. Ze kon niet meer alleen rechtop komen in 't bed. Bij alles moest de zuster d'r helpen.

Nog vijf andere vrouwen lagen op de zaal, alle bedden waren vol, maar 't was d'r toch niks gezellig meer. Betje, die zoolang in 't bed naast 'r had gelegen was gestorven, en Griet, die d'r nou lag, was altijd even saggerijng van de pijn... nou, en die doove Ant, die kon je heelemaal cadeau krijgen, daar was heelemaal niks mee te beginnen. Altijd moppen, en hommeles maken, met de beste zusters toe.

Zij, Jans was tevreden. Zoo goed al je 't hier had, kon je 't thuis niet hebben, ja as je duizende guldes te kommandeeren had... d'r ging natuurlijk niks boven d'r gezondheid, maar as je ziek was, nou dan moest je in 't gasthuis wezen.

Familie had oue Jans maar heel weinig en heelemaal geen bezoekfamilie. Ze had 'n zuster, die in Haarlem op 'n hoffie woonde, maar die kon niet goed voort, en dan nog 'n oue nicht in de Vrolikstraat, die had wel deris kenne komme, maar daar was ze kwaai vrinde mee, dus die kwam ook niet. Nou, en dan nog heele verre familie, waar ze toch vroeger ook nooit de kennis mee had angehouden.

In 't eerst was d'r nog wel een van de buron gekomen, maar die was verhuisd en die vond 't op de duur toch ook te ver, en zoo hadden ze d'r maar alleen gelaten. Maar daar was ze al gauw overheen geraakt. Ze dacht niet zoo heel sterk meer, langzaam uitlevende en wegstervende in haar moeie zwakheid.

'n Zoon had Jans ook... ja, daar verlangde ze wel naar... ja, als die d'ris komen kon, maar die kon niet komen, want die zat voor vijf jaar. In Haarlem voor diefstal met braak. De eerste tijd toen ze nog voort kon, was ze trouw naar 'm toegegaan, de eerste en derde Dinsdag van de maand, maar toen ze ziek werd kon ze niet meer, en nou uit 't gasthuis heelemaal niet... en hij bij haar kommen. Nou, of ze je daar maar zoo ineenen loslieten voor 'n bezoekie an je zieke moeder, ze hadden je noo-

dig om je te meste in 'n hokkie appart... nee hij moest z'n twee jaar nog afzitten, en dan was zij natuurlijk al lang dood en begraven d'rbij.

Daar tobde ze wel vaak over... en ze praatte d'r over met zuster Lize alleen... niet met de anderen, je kan 't toch maar zoo niet aan iedereen vertellen, maar aan zuster Lize wel, die was altijd zoo *lief* en zoo goed, die keek d'r haar niet schuin op an... en 't was toch ook wel d'ris prettig om 'n aanspraak te hebben, als je zoo godgansche dagen maar alleen lei.

Ze was laat getrouwd, over de veertig was ze al en dat eeuwig dienen begon d'r te vervelen. Niet dat ze nou speciaal over d'r laatste dienst klagen wou, m'neer was dood en mevrouw ook; as ze klaagde, moest ze liegen; maar ze wou eindelijk ook wel d'ris in d'r eigen doen kommen, ja, as ze alles vooraf geweten had... maar as je alles vooraf wist, dan kwam je met 'n vierduite de wereld door... affijn, ze had 't dan maar gedaan. M'neer had 't 'r afgeraden, wat je hebt dat weet je, maar wat je krijgt, dat weet je niet... en 'n man, die haast tien jaar jonger was dan zij... en zoo'n heele goeie naam had-ie ook niet, m'neer had er's naar gevraagd en dat was lang niet allemaal koek en ei geweest... maar in 't eind moest Jans zelf met 'm trouwen, en hij niet, en ze was oud genoeg om 't zelf te weten, als ze nou ook maar wijs genoeg was...

En Jans wist 't zelf. Ze trouwde. Ze had lang genoeg gediend en lang genoeg gespaard om 'n knap boeltje te kunnen koopen en nog 'n duitje over te houden ook. Maar 't liep mis. Toen de centen op waren, liet Kees d'r zitten, schreef d'r 'n briefje, dat-ie 't ook wel gemerkt had, jong en oud, dat paste niet met mekaar, en dat-ie naar de Transvaal ging.

Jans alleen bleef in d'r huisje, en daar werd haar jongen geboren. En die had ze lief, die alleen, daar sloofde ze zich voor af, dat-ie knap gekleed kon gaan, dat-ie niet naar stadsarmenschool hoefde. Lastig was ze niet, ze ging naar d'r werkhuisen en had nog wasschen in huis, van kerven hield ze niet, ze liet liever nog eris wat over d'r kant gaan. Maar niet als d'r iemand an d'r jongen kwam, dan werd ze tierend, 'n schreeuw-wijf, 'n helleveeg...

En 't was me 'n ventje, die jongen van haar. Schobberig en scharminkelig, 'n zweetkop met glad rood haar en mank... 'n rakkerende rab-bauw...

Gauw genoeg was rooie Willem berucht... in de buurt, bij de politie, op school. Elk oogenblik was d'r wat, dan moest ze schadevergoeding geven hierom, dan boete betalen daarvoor, dan dit weer afkoopen, dan dat.

En ze klaagde kijvend, nijdig over de meesters, over de bovenmeester, over de politie, die altijd haar jongen moest hebben. As hij d'r langs liep en anderen deeën wat, dan was hij d'r bij. En of-ie al zei, dat-ie niks gedaan had, dat help oók niet, ze ware veel te blij, dat ze d'r iemand voor hadde. Nog al gemakkelijk, hèm konne ze naturelijk dadelijk an z'n been en an z'n hare, en hij kon 'm niet smere, zooas de andere jonges... 't

was 'n ongelukkig kind en 'n heele zorg voor 'n weduwe, die zelf ook al niet zoo jong meer was, en niks van de stad, niet zooveel. Maar 'n slechte aard zat 'r niet in, daar wou ze 'n eed op doen. En dat bleef ze volhouden, ook toen-ie haar 't geld uit de portemonnaie stal, toen-ie van school gejaagd werd, toen-ie naar 't verbeterhuis ging en telkens erger stal, altijd brutaler.

Ze hadden 'm bepraat . . . maar slecht was-ie niet.

En nu, nu zat-ie. In geen twee jaar had ze 'm gezien, en 't duurde nou nog twee jaar, eer dat-ie d'r uit kwam . . . 'n knap mensch, die dat uithield, misschien hield ze 't geen twee maanden uit . . . en toch wou ze 'm nog zoo graag d'ris zien . . . dat was nou d'r laatste verlangen nog . . . als zij 'm nou smeekte z'n leven te beteren, hier met de dood vlak bij d'r, dan zou-d-ie 't wel laten, zou-d-ie z'n leven wel beteren, want 'n slechte aard zat 'r niet in, as alle mensche nog maar zoo ware . . . en daar tobde ze maar over, dat ze dat niet doen kon, want of je al schreef, dat gaf toch niks, nee, z'n moeder moest 't 'm zeggen . . . En tobbend praatte ze d'rover met zuster Lize . . . en of d'r dan niks, niks an te doen was, en of ze dan nou zoo maar sterven moest en d'r kind in de slechtheid laten . . .

Zuster Lize vertelde 't haar voorzichtig bij stukjes en stukjes tegelijk, dat 't mocht, dat 't toegestaan was, dat 't wel veel moeite had gekost, maar dat 't nu toch was toegestaan, en dat Willem Zaterdag kwam en dat hij 'n heel uur bij d'r mocht blijven.

God, wat maakte d'r dat blij, dat kon ze haast niet gelooven, nee maar, dat ze dat voor d'r deeën, d'r waren toch altijd nog wel menschen in de wereld, die wat voor 'n arm mensch over hadden . . . nee maar, daar knappte ze nou heelemaal van op, en als ze nou zelf oók beter werd . . . jé, dan zoue de heere daar nog gloove, dat ze d'r lui voor de gek gehouë had . . . jé, wat was ze blij . . . wat was ze blij . . . die twee jaar, nou ja, die most-ie afzitte, maar dan zou-d-ie daarna ook nooit geen slechtigheid meer doen, dat zou ze 'm wel bidde en bezwere.

Op de zaal wisten ze 't ook en ze vonden 't een prettige afwisseling in de eentoonige rek van de lange dagen, dat 'r nou d'ris 'n extraatje gebeurde, hoewel 't toch ook wel weer griezellig was, zoo'n boef op de zaal.

Zaterdag was 't, triestige morgen van regen, dat de boomen dropen in den tuin en dat 't toch eigenlijk heel niet goed licht werd.

Ze lagen in spanning, allemaal . . . Jans 't meest. Die had de heele nacht niet geslapen, bevend lei ze in d'r bed . . . ze zag d'r zoo slecht uit, dat zuster Lize dacht, dat ze wel zoo sterven kon.

Die stond nu naast haar.

»Kalm zijn, hoor — kalm.«

»Ja, zuster . . . komt-ie nog niet?«

»Nee... maar ik zal voor 't raam gaan staan en je dadelijk zeggen als ik wat zie.«

Over 't verlaten binnenplein keek ze uit, waar alles stil was, en maar zoo even af en toe iemand over heen liep, vlug, bang voor den ruwen regen.

»Jans... ik geloof, dat ik wat zie... kalm zijn hoor... hij is 't geloof ik«...

God, ze brachten 'm waarachtig met de celwagen, gelukkig, dat Jans dat niet zag... 't mankeerde d'r nog maar aan, dat-ie z'n gevangensklee-ren oók aan had... nee gelukkig niet... dat hadden ze niet gedaan. Ze stond weer bij Jans... kalmeerde haar.

Daar had je n'm... met den directeur... de boef... verlegen nu... de vrouwtjes keken... zuster Lize had zich omgekeerd... nu hadden ze elkaar.

»O, jongen, ben je daar... o kind« snikte zij, met 'n laatste passie in d'r weglevende lijf... ze streefde hem, zoende hem... en dan praatten ze zachtjes weer... en de boef huilde...

Voor 't raam stond zuster Lize, keek uit over 't leege pleintje, waar de celwagen stond, glimmend bedropen van den regen...

'n Uur mochten ze met mekaar blijven... langer niet... de tijd was om... de directeur, ernstig, wenkte zuster Lize. Hij kende haar kalmte en haar tact.

Rustig ging ze naar 't bed, lei d'r hand op de schouder van den boef...

»Kom Visser, het is tijd... en 't vermoeit uw moeder ook zoo.«

»Ja zuster... ik ga mee.«

Even hadden ze mekaar dan nog in 'n hevige omhelzing van hun laatste samenzijn... het was voor 't laatst... voor 't laatst...

Toen, huilend, met z'n hoofd voorover, ging hij met de zuster mee naar beneden, die 'm bracht heelemaal tot den hondschen wagen toe... die ze nazag, toen-ie opreed...

Dan ging ze naar boven, naar oue Jans... die huilde niet meer... lag trillend in haar bed... Het was uit... uit... uit.

GROOTE RUITEN.

Z'n grootvader was de kruidenier van het dorp geweest, en z'n vader was de kruidenier van het dorp, en hij was de kruidenier van het dorp. Ziezoo. D'r waren wel meer, die kruidenierswaren verkochten, maar dat waren prutsers, die hadden de goeie klanten niet, de groote lui... die had hij allemaal, de dokter, de notaris... de burgemeester, die wouën nooit van 'n ander ook maar iets hebben.

Hij zat in goeien doen en z'n vader had in goeien doen gezeten, en z'n grootvader op 't laatst toch ook al. Hij woonde natuurlijk in z'n eigen huis.

Daar had je eerst de winkel. Zwart van ouderdom, goed stevig en ouderwetsch. was alles, de balken, de muren... En de wanden met de gele bakken, oók ouderwetsch en daarop in sierlijke krullende letters, glimzwart op glimmend geel: »stijfsel«, »griesmeel «; »gem. piement.« Voor de twee smalle ramen de uitstalling, altijd 't zelfde... twee flesschen nootmuskaat... fleschjes slaolie... appeltjes en pruimen.

Hij had de naam en hij had de klanten. Volgepropt ging de boodschappenwagen iederen dag uit... voorop 't schild met »J. v. d. Wal in kruideniers- en grutterswaren.«

'n Pracht van 'n zaak, zeien de dorpsmensen en dat was zoo... maar jonge Jan had 'r in gewerkt, die nou al jaren dood was, en de andere jonge Jan, die nou ook al dood was, en de derde jonge Jan, die oue Jan was, die werkte d'r nog in. Van 's morgens zeven tot 's avonds tien en 's Zondags gesloten. Wie na tien en nog wat noodig had, die kon oók net even goed tot den volgenden dag wachten en op Zondag verkocht-je niet. Dat vond hij. En dat vond Ka ook, de ouë huishoudster, die al meer dan dertig jaar in de zaak was, eerst als meid bij de overleden juffrouw en nou als huishoudster bij de baas.

Achter de winkel daar had je de huiskamer, net als de winkel donker en ouër wetsch. Met één groote hanglamp boven de tafel. In de winkel waren er drie... één in 't middenpad, één boven de vette toonbank, en één boven de andere. Gas was d'r sinds 'n paar jaar oók wel op 't dorp, maar daar dee Jan niet an mee, aan al die nieuwerwetsigheid.

Zaterdag altijd werd er in Jans huiskamer gekaart, altijd met z'n vast troepje van vier... om half negen begon 't... dan was toch de grootste winkeldrukte voorbij en kon Piet 't verder wel alleen af... Dan zaten ze met z'n vieren, zwiiggend aandachtig bij 't spel, want ze waren alle vier bij 't hek, hoo maar. Af en toe moest Jan dan wel d'ris even naar de winkel om te kijken of alles goed ging, of om zelf nog te helpen, want achter zitten kaarten en de klanten laten wachten, dat dee-d-ie niet. Onderwijl praatten de drie anderen, en tusschen twee spulletjes praatten ze met z'n

vieren oók... over politiek en over de gemeenteraad en menige veer moesten de raadsleden laten... want dat was Jans fijne boosheid, dat-ie dat nooit had kunnen worden, raadslid niet, en z'n vader niet en z'n grootvader ook niet.

Om tien uur ging de winkel dicht. Zaterdag net zoo goed as andere dagen. Dan zette Ka 't aangekleede boterhammetje klaar op 'n tafeltje apart. Als ze dat gedaan had, kon ze naar bed gaan, en bleven zij nog rustig wat kaarten, tot 't tijd voor 't boterhammetje was. En dat was goed. Want gierig dat was Jan niet, hij keek niet op 'n stukje kaas meer of minder en was oók niet bang om 'n busje sardientjes open te maken. Z'n boterhammetjes hadden 'n goeie naam. Onderwijl dan de boterhammetjes uitgekleeed werden en verder behandeld gelijk boterhammetjes al gewoon zijn behandeld te worden, praatten ze prettig genietend, met z'n viertjes zoo wat.

Dat weér op 'n Zaterdag.

't Boterhammetje was uitgekleeed en behandeld zooals boterhammetjes enz. en ze zaten nog even stil, voordat ze weer begonnen te kaarten. Toen Dirk de Vries ineenen.

»Ja.« En dan 'n pauze. Dirk begon alle gesprekken met »ja« dan 'n pauze, dan nog eens »ja« en dan zei-d-ie geregeld, wat-ie te zeggen had. Deze maal had-ie dit te zeggen:

»Jonge, Jan, je zal d'r toch 'n dobber an hebbe.«

Jan wist, waar die 'n dobber aan zou hebben, en de anderen wisten 't ook. D'r zou 'n nieuwe kruidenierswinkel op 't dorp komen... geen prutswinkeltje, maar 'n groote... veel grooter dan die van Jan. 't Huis vlak over 'm was d'r voor gekocht en 't huis daarnaast ook, prachtig moest 't worden met groote ruiten en gasgloeilicht.

Jan smaalde, tóch licht bezorgd:

»'n Dobber... 'n dobber... nou, als ik dáar 'n dobber an moet hebbe, dan weet ik 't wel... och man, zij 't licht zonder klante... en ik de klante zonder 't licht, as je dat maar weet.«

Zij wisten 't nog zoo krek niet... die nieuwe winkels, dat was niks gedaan.

Zaterdag werd-ie geopend; wat 'n licht, rijen gasgloeilicht of 't zoo niks was, en niks kostte. Schorem en schamel leek Jans winkel met de drie olielampen, één in 't middenpad, één boven de vette toonbank, één boven de andere. En vol dat 't was. Nee maar.

»Malle nieuwigheid« gromde Jan. Hij sloot na tien uur, als gewoonlijk, de nieuwe winkel bleef open en vol tot elf, sarrendlicht open en vol.

Prettig gekaart was d'r dien avond niet. 't Aangekleede boterhammetje was opgezet... ze aten 't zwijgend tot Jan ineenen uitviel:

»Geen biet kan 't me schelen, geen snars... geen hand draai ik d'r voor

om ... ik heb m'n klantjes ... ik zal 't langer houe as hij ... 't moet geen eens z'n eige zaak zijn.«

De vrienden zwegen. Alleen Dirk zei »ja« maar na de pauze kwam d'r niks meer. En Jan weer met 'n koppigheid om van den vijand te spreken:

»Ja, de heele boel moet eigenlijk van zoo'n soortement maatschappij zijn, die alleenig in Amsterdam wel 'n vijftig winkels moet hebbe en nou hier ook begint ... nou maar an mij zalle ze 'n harde hebbe, ik heb m'n klantjes.«

De vriden zwegen.

Maar Jan kon niet tegen de mooie lichte winkel op, die goedkooper verkocht dan hij koopen kon. Heele tijen bleef zijn winkel nu leeg, waar vroeger aldoor 't geloop was. Dan stond de oue man achter de deur en keek al maar naar de prachtig mooi aangedane winkel ... hij haatte 'm ... haatte 'm met een harde haat, en hij kon d'r niet vandaan blijven ... en dan raasde hij halfluid voor zich uit, als hij een van zijn vaste klanten dààr in zag gaan. Hij wou d'r met geen mensch over praten, net doen, of 't 'm niks bommen kon. En hij zweeg er tegen geen mensch over. Geen moment.

»Niks doen ze me, niks ... al dat licht, en al die groote ruite, dat moete de klante betale ... 't moet uit de lengte of uit de breedte komme.«

Bij Jan kwam 't heelemaal niet meer ... geen mensch meer ... haast leeg ree de mooie wagen elken morgen uit ... hij kon alles wel alleen af ... die winkel ... die winkel, wat haatte-n-ie die ... gisteren had mevrouw van den burgemeester ook al gezegd, dat Piet niet weer hoefde komen klanten vragen, dat ze oók al de nieuwe winkel nam.

Jan werd barsch en onvriendelijk, elk woord was hem te veel zelfs tegen de oue klanten, die 'm trouw bleven ... uren stond hij roerloos naar den vijand aan den overkant te kijken, die het winnen zou ...

Jan had z'n zaak kunnen uitgaan en van z'n rente kunnen leven ... hij had wel niet zoo heel veel, maar toch wel génoeg. Dirk de Vries had 'm al d'ris gevraagd of 't niet beter was, dat-ie de zaak maar uitging. Maar Jan had hem aangekeken met 'n groote gemaakte verwondering ...

»Ik m'n zaak uitgaan? Ik zou niet wete waarom. Al had ik 't geld as water dan nog niet ... zeker voor die vent hierover ... laat 'm maar zitte met z'n groote ruite ... die betale de klante toch.«

Kaartavondjes waren d'r niet meer ... Jan z'n haatbroeiende kijkkop stond d'r niet naar. Hij maakte ruzie met de vriden, en de vriden bleven weg, juffrouw De Vries liet d'r kruidenierswaren nu ook in de nieuwe winkel halen.

Piet was ook weg, dat knorrige humeur van Jan verveelde n'm al lang en toen Jan 'm op 'n morgen wou laten rijen met 'n leege kar, net of d'r heel wat in zat, toen had-ie gewoon gezeid, dat-ie dat vertikte en dat 't

'm al lang verveelde in zoo'n ouerwetsche rommel te staan, en dat-ie best beter kon. In de nieuwe winkel stond-ie nu, daar konden ze nog wel iemand bij gebruiken.

Ka was gebleven en samen met Jan raasde ze over die ellendige Amsterdammers, die alleen maar kwammen om 'n ander 't brood uit z'n mond te stooten, maar dat 'r zoo nog al wat an was, als je door 'n ander in 'n zaak werd gezet met zoo'n rij lichten en met zulleke groote ruiten.

Toen op 'n Maandagmorgen keken de lui van 't dorp vreemd op. In Jans winkel voor allebei de ruiten hingen groote papieren en daarop met mooie letters:

»Huismoeders, doet uw voordeel.«

»Hier betaalt ge geen groote ruiten.«

De menschen bleven staan en lachten om dien Jan, die op z'n ouen dag nog zoo mal dee. En de m'neer van de overkant, die eigenlijk maar zetbaas was, die lachte ook, en zei, dat je eigenlijk medelijen met die Jan moest hebben.

En op 't laatst lachten de menschen niet meer, keken ze niet meer, bleven ze enkel maar weg.

En de groote papieren bleven hangen, werden geel achter de ruiten . . .

In dät dorp, waar 't groote kapitalisme binnen te dringen begonnen was, om de kleintjes d'ruit te drijven, daar hingen die malle papieren als 'n simpel teeken van den wanhopigen strijd van de kleinen tegen het groote.

FABRIEKSMEID.

Aan m'n morgenstationnetje zag ik ze iederen dag, zoó vaak, dat ik nu hier in m'n huis in de stad, ze weer precies zitten zie. D'r waren er zeven. Zes pratende en één zwijgende. De zes pratenden zaten door mekaar zooals ze wouen, de éne stille altijd in haar hoekje.

Gelijk met mij gingen ze met den trein, één station eerder d'r uit. Naar hun fabriek toe. Ze waren bamboemeiden . . . wat ze precies deeën, dat weet ik niet, maar héele dagen moesten ze staan aan kuipen met water, dat koud was en hard, en daarin bewerkten ze het bonkige bamboe. Zooals gezeid, wát ze precies deeën, weet ik niet, maar het was hard werk, en op stuk.

Daarover mopperden ze, de zes pratenden dan alleen, de zwijgende zei niet veel mee, enkel maar zoo af en toe een woordje.

Ze was ook heel anders dan de andere zes . . . fijner van gezicht en van gedoe, en ook precieser gekleed . . . kokettere kleeren, netter . . . ze had geen pakje boterhammen zooals de anderen met 'n krant d'rom of 'n stuk grauw pakpapier, ze had d'r brood koketjes in een goedkoop geel taschje.

Over de Hollandsche spoor mopperden de zes, die ze als vee in aparte wagens douwde, net of zij zooveel minder betaalden voor d'r lui werk-manskaart, als de abonnementsreizigers voor d'r abonnementen . . . nou, omdat zij 't niet ineenen kunnen betalen . . . en al de last, of je die niet telde, elke week moest je weer 'n nieuwe aanvragen . . . en dan moest je de trein d'ris verzuimen, dat je eerst over half acht uit Amsterdam kon, of eerst na achten terug . . . dan was 't voor hún dadelijk: »wammes kaartje nemen.« En de abonnementslui, die hadden geen nood, die gingen en kwamen, net zooals ze wouen. Werden die ook in de gemeenste dirasies van wagens gestopt, of de gewone derdeklaswagens te goed waren . . . 't was gewoonweg bar . . .

Maar mopperend en grommend deeën ze toch wat Hollandsche spoor wou en in willige wijsheid geordonneerd had. De zes pratenden met d'r pakjes brood, de zevende met d'r goedkoop geel taschje, zes fabrieksmeiden en één fabrieksjuuffersmeid . . .

Maar over dat stukwerk begonnen ze weer en waarachtig de stille dee mee, dat moest d'r toch wel an d'r hart gaan. Ik weet weer niet precies, waarover 't liep, en hóeveel of patroon deze keer weer van 't loon afknoeien wou, en de kameraden moeten me dan maar beschuldigen, dat ik schrijf over dingen, die ik niet precies weet . . . ik heb ook nooit op stuk gewerkt aan bonkig bamboe in kuipen met hard koud water . . . maar we kennen patroons en we kennen onze arme zusters, de fabrieksmeiden . . . en ze moesten wéer een deel van d'r schamele loontje missen.

't Was de eerste keer niet, die ik meemaakte , gelukkig voor mij van buiten . . . 't is niet prettig als je op stuk werkt, en je loon 'n knoei krijgt,

telkens als je 't met ijver en knapheid, óók wel eens met werken onder schafttijd, 'n beetje de hoogte in hebt gebracht.

Onze zusters, de fabrieksmeiden, hadden d'r zich bij neergeleid... wat moesten ze anders... en de tweede keer hadden ze zich d'r bij neergeleid, wat moesten ze anders... en de derde keer hadden ze zich d'r bij neergeleid... wat moesten ze anders... en dit was de vierde keer... nou wouen ze niet, nou wouen ze d'ris niet... 't was altijd geweest, toegeven of d'r uit... dan moest 't maar wezen d'r uit...

»Ik doe 't niet... al zou-d-ie me d'r zóo uitschoppe, ik doe 't niet... 't is nou welletjes... hij verbeeldt zich zeker, dat we daar voor de lol staan te duvele de heele dag in dat koue water... kijk m'n handen d'ris.«...

»Hij zal ons nog zoo gauw niet wegdoen... hij is ook zoo slim as 'n mensch, hij zal ook d'ris wille zien, wat-ie d'r uit kan knijpe, nou maar ik niet... ik doe 't niet, as ik zóo moet, kan ik ook altijd nog beter.«

»En ik... hij zou misschien nog wille, dat we zijn vuile hemde in schafttijd óók nog ginge spoele.«...

Boos vierden ze uit hun woede tegen den patserigen patroon, die weér 'n stuk d'raf wou knijpen, maar ze deeën 't niet... ze deeën 't niet.

Den volgenden morgen deeën ze 't nõg niet, het was nog vier dagen van den Maandag af, dat de verlaging in zou gaan. Ze overlegden... maakten 's soort van gemeenschap... 'n misdadige woeling. Een kleine afgewerkte sprak harde haat in haar stem:

»Late we nou goed afspreke, wàt we doen... Zaterdag as-ie ons uitbetaalt, dan moet Mie zegge, dat we zoo niet wille, dat we dan net zoo lief de boel d'r bij neerlegge.«

»En dan doén ook... dan doén ook... allemaal te gelijk... en niet de een de ander in de steek late.«

»Nee, dat 's nog al glad... allemaal neergooie... je zal zien, dan zal-ie zich nog wel d'ris tweemaal bedenke, eer dat-ie ons gedaan geeft.«

»O, zoo... net of-ie maar zoo dadelijk andere hep... as-ie nou weer met heel nieuwe meisjes moet beginne, kost 't 'm nog heel wat meer.«

»Nou... en net of nieuwe meissies d'r voor zoo'n loontje anwille... 't is nogal lekker werk... kijk nou me hande weer d'ris.«

Onze zuster, die fabrieksmeid had rooie dikgedrongen werkhanden met harde plekken van eelt.

Maar Vrijdags al, was de goeie moed d'r uit, dorsten ze niet goed meer erover praten om neér te gooien, als d'r nou meer van hun loon afmoest... de eene moest kostgeld geven aan haar moeder... de andere an 'n tante... en zoo langzaam afzakkend naar beneden heen, besloten ze Zaterdags dan 't nog maar d'ris an te zien... Mie en Lien, die nog 't meest in de pas waren, zouën dan maar eerst probeeren om 't oue loon te houën... en als-ie nou persee heelemaal niet wou... dan in godsnaam maar... dan moesten ze maar 'n slaggie harder werken... werken moest je toch overal... en as hij zoo'n uitzuiger was om ze zóo af te zetten, dan

moest hij dat maar verantwoorden...

Alleen de zevende, de stille, bleef vast in d'r voornemen niet minder te werken... en ze zei dat, kortaf, met smalen op de anderen, die eerst zooveel praats hadden gehad en nou toch weer toegaven. »Nou, ik doe 't niet... nog geen cent laat ik me afstele... ik weet wel wat ik net zoo lief dee... jullie hadden maar wat minder praats moeten maken en wat meer doen. «

»Nou... en jij dan... jij moet toch oók kostgeld geve an je moeder... hoe wil jij dat doen, as je niet werkt... je moeder zal je oók zien anschui-ve.«

»Ik doe 't niet... ik doe 't niet... geen cent d'r af... ik gooi me net zo lief in den Amstel.«

»Jij gooit je in de Amstel... jij zal je nog wel tweemaal bedenke...«

Dien Maandag voor 't eerst moesten ze gaan voor minder loon. Ze raasden niet meer, zaten nú stilklagend; één, dat d'r moeder d'r niet afslaan wou met 't kostgeld en dat ze nou zeven stuiver over had de heele week voor kleeren en al... 'n ander, dat ze d'r heelemaal niet meer kwam... De stille zei heelemaal niks, want ze was d'r niet... ze had gezeid, dat ze niet voor minder ging, en ze dee 't ook niet... de anderen, bang, vreemdschuw, praatten er over, waar ze toch gebleven was... of ze misschien dat gedaan had van die Amstel, wat ze had gezeid... ze waren d'r wel bang voor.. stille waters hebben diepe gronden, en je kon niet weten...

»Nou, ze zal wel weer bove water komme« lachte d'r een. Maar 't ging niet van harte en geen mensch lachte d'r mee.

Maar ze kwam niet boven water... 'n paar maal waren ze al eens aan d'r huis geweest, maar daar hadden ze geen gehoor gekregen... een van de burens had gezeid, dat ze verhuisd waren... maar waarheen, dat wisten ze niet... 'n Paar dagen hadden ze d'r nog over gepraat... waar ze nog gebleven was... maar dan in de hardheid van 't werkleven dachten ze niet zooveel meer aan haar... en de vijfde afslag van loon stond trouwens weer voor de deur...

Toen op 'n morgen kwam lange Lien 't wachtkamertje invallen... god-dank, ze was de laatste, nou kon ze 't aan allemaal tegelijk vertellen...

»Zeg, je raait in geen duizend keer, wie ik gistere gezien heb «...

»Nou wie dan«...

»Kee Weevers «...

»Jà... maar... zeg, wat zee-ze? «

»Nou, je hadt 'r moete zien... chiek hoor... affijn ik heb d'r maar effe gesproke... ze was met haar heer... «...

»Ja... is ze van die kracht geworre?... «...

»Nou, ik heb d'r nooit vertrouwd... die stille, je kan d'r nooit van opan «.

»Nou... hèt ze gelijk... ze heeft 't nou beter dan wij... daar kan je wel amen opzegge... je hadt 'r moete zien... nou, as we nou weer verminderd worren, dan doe ik 't ook... dan ga ik ook de hort op... «..

Zoo jagen patroontjes onze zusters de fabrieksmeiden de vlakke op.

GETROUWDE VROUW.

Ze hield zoo van hem... en hij hield zoo van haar... en toch konden ze niet trouwen, want haar vader wou niet. Ze was nog geen drie en twintig, d'r mankeerden nog maar 'n paar maanden aan, maar die deeën 't 'm juist. Haar vader was reeder, en hij was maar matroos op een van de schuiten.

Haar vader was óók als matroos begonnen... maar de koe was vergeten, dat-ie 'n kalf was geweest... hij was nou rijk... had eigen schepen... had 'n eigen huis. Hoe-d-ie in eenen zoo in goeien doen was gekomen wist eigenlijk geen mensch, Anna zelf ook niet, en haar vader was de laatste, die ze d'r naar vragen dorst. Booze tongen zeien, dat Klaas Pronk op 'n nacht 'n heel buil met geld gevonden had, en dat-ie daar nog wel honderd huizen en honderd schepen van had kunnen koopen, maar nog boozere tongen zeien, dat-ie toch geen plezier van dat gevonden geld had. Hij was zóo bang, dat-ie d'r wat van zou kwijtraken, dat-ie z'n papiertjes altijd in 'n pakje op z'n bloote borst droeg... Die lui, die 'm nog gekend hadden van jaren terug, zeien, dat Klaas vroeger een van de vroolijkste broertjes van 't dorp geweest was en dat-ie tóen niet keek op 'n guldentje, maar iedereen, die 'm nu kende was 't d'r over eens, dat-ie nou een van de saggerijnigste lui was, die d'r op twee beenen liep en dat-ie zich nou voor 'n gulden vijf gaten in zijn scheenbeen zou laten boren. Maar Anna Pronk, dat was 'n aardige meid en 'n goed kind. Die had nog eris wat voor 'n ander over... ja als 't an die lei, dan zou d'r nog wel eris wat te halen zijn. Maar ze had zelf ook voor geen cent te kommandeeren...

Enfin, ze kreeg 'm niet... ze had 't d'r vader gevraagd, en die had ronduit slechtaf nee gezeid, of ze niet beter kon dan met zoo'n gewone matroos, die 't toch alleen maar om de centen dee, nou maar hij niet, hij niet... als ze drie en twintig was, dan kon ze doen wat-ze wou, maar dan zou-d-ie 't tegen houên, zoolang-ie maar kon... hij had 'r nou d'ris 'n duit over, en ze zou niët met 'm trouwen... dat zou-d-ie nog wel 'n paar maandjes tegenhouen... nou, en als ze 't toch dee... geen cent van hem... kruipen en krimpen kon ze met d'r lieve Jan van den hunger, en dan zou-d-ie d'r nõg geen cent geven... als ze dat maar wist... geen cent... en als ze d'r nog eenmaal over begon... nog eenmaal, dan liet-ie d'r gewoon ergens in 'n pensionnaat doen...

Ze had d'r niet meer over gesproken... tenminste tegen d'r vader niet... met hem wel, heel lang en heel ernstig... 't zou zoo glad niet gaan... ze was wel gauw drie en twintig... en dan konden ze d'r wel werk van maken, maar as vader zich dan hardnekkig d'r tegenin bleef zetten, dan kon-ie 't wel 'n maand of drie tegenhouên... en dan was Jan juist op

zee... en dan moesten ze toch maar weer wachten tot 't volgende jaar...
nee, dat dee ze niet... ze hadden nou net lang genoeg gewacht, dât dee
ze niet... dan moest vader maar zien, dat ze om z'n geraas en getier niks
gaf en om z'n centen òk niet...

Nee maar, wat ze d'r over praatten in 't dorp... nee maar wie had d'r
dât achter gezocht...

Den dag, dat Anna Pronk drie en twintig was geworden was ze gewoon
met Jan Koning gaan saamwonen. Ze had d'r vader goeienmorgen ge-
zegd en was heengegaan. En dat kon-ie d'r niet beletten... ze was nou
meerderjarig en kon komen en gaan zooals ze wou... als ze dan niet
mocht trouwen dan zoo maar...

Wonderen wisten de buurtjes d'r van te vertellen, dat de oue Pronk d'r
huilend was komen smeeken toch asjebliëft weer terug te komen, maar
zij had gewoon gezeid, dat ze geen voet meer in d'r huis zou zetten dan
getrouwd met Jan... En niks had ze meegenomen... nog geen stuiver
in d'r zak... de kleeren, die ze an had, had ze n'm nog laten terugbren-
gen.

Schande kletsten de burens d'rvan, maar de meesten vonden d'r toch 'n
kranige meid... want of ze nou pootân moest spelen, nou maar als de
beste, en dat was ze toch maar niet gewend... ze ging nou ook met 'r
vischmand naar stad toe op d'r bloote voeten. Eerst hadden de anderen
d'r geminacht... maar ze hielpen d'r toch en 't werk was zoo vreemd voor
haar, zoo hard en zoo moeielijk.

De oue Pronk ging niet meer uit... hij leefde in z'n huis heelemaal alleen
met Jans de werkvrouw.

Ze zeiden wel, dat ie heelemaal verouderd was en kindsch, maar geen
mensch wist d'r eigenlijk iets zekers van, en Jans... nou daar was 't graf
nog maar 'n hoffie bij... die zei niks... en dan vertelden ze, dat ie den
heelen dag niks dee dan roepen: »En ik doe 't niet... ik doe 't toch niet...
toch krijgt ze 'm niet.«

Ze sloegen zich d'r door... Anna werkte en Jan werkte, en toen Jan uit
moest varen voor 'n paar maanden wel, op de haringvangst bij Schokland
toen waren z'n kleeren net zoo goed als die van de beste in orde... Zij
bracht 'm zelf naar de schuit... en tegen de andere vrouwen, die ook
d'r mannen wegbrachten praatte ze prettig van »haar man«... de vrou-
wen voelden haar leed en zeien niks, spijtig.

Lang keek ze de scheepjes na over de wijde van de verre zee... lang
nog toen de andere vrouwen al naar huis waren... die waren 't al gewoon,
die hadden hun mannen al zoo vaak weggebracht... zij voor 't eerst...
Dan ging ze naar hun huis terug... weer aan haar werk.

De menschen praatten weer... ouë Jans was bij d'r gekomen, wel 'n
uur lang was ze gebleven... en toen ze weg was gegaan had ze rooie oog-
gen gehad van 't huilen. Wat ze gepraat hadden...

De juffrouw van de kruienier had 't niet langer kunnen uithouden... die had 'r naar gevraagd. »Wat had jij daar te parrelevinken bij Antje Pronk.«

»En 'n pond zeep« had Jans bedaard gezeid... daar was ook niet veel uit te krijgen.

Dit krantendingetje zei 't eerst iets van Antjes ellende:

»Men begint zich zeer ongerust te maken over 't lot van een onzer bommen. Sinds acht weken is van dit schip geen enkele tijding meer ontvangen«...

Antje las geen kranten, ze had 't te druk... ze moest werken en zorgen voor haar kindje, voor zijn kindje, dat 't behoorlijk ontvangen in de wereld komen kon... maar ze merkte 't toch wel... de vrouwen klaagden over haar... over de anderen... zij deed niet mee... klaagde niets... vroeg niets. Ze wist, dat haar man niet meer terug kwam, dat hij gebleven was op 't groote water... ze moest nu zorgen voor het kindje, dat geboren zou worden en dat geen vader hebben zou...

Jans was er weer geweest... nog langer dan de eerste keer... maar ze was wéer weggegaan, even stilzwijgende als ze de eerste keer gegaan was. Den volgenden dag was Antjes huisje leeg... ze was heengegaan... er lag 'n briefje op tafel... dat vond haar buurvrouw, gelukkig, dat Jans 't niet gevonden had, want dan was d'r nooit iets van aan den dag gekomen, en ze schreef d'r vader, dat ze heenging met 't kindje van haar man de wereld in.

De vrachtrijder had haar gezien, op den straatweg stevig stappend... ze was de wereld ingegaan... getrouwde vrouw zonder man.

VERKOCHE WONING.

Dat was m'n beweging op 't dorp, dat was nog nooit gebeurd... 'n staking bij hun... wie had dat vroeger gedacht... 'n groote staking.

Al de lui van de cacao-fabriek op straat, zeker wel 'n vijf- zeshonderd, en niet de lui alleen die in de cacao zelf werkten, ook de timmerlui van 't fabriek en de losse lui, alles was ontslagen... d'r waren anderen voor gekomen, heele benden onderkruipers, die met politiegeleide werden gehaald van 't spoor af, en die nooit van 't fabrieksterrein afdingen, daar sloepen ook in groote houten loodsen, daar gefuifd werden op muziek, op brandewijn en op jenever... brandewijn en jenever vooral, daar hou je de onderkruipers zoet mee.

Hoe 't gekomen was? Zoo simpeltjes als maar wat.

De cacao-fabriek dat was 't dorp, daar bestond 't dorp van, en de baas van de cacao-fabriek, dat was de baas van 't dorp, dat was al van dat de firma opgericht was, en dat was heel lang, langer dan de oudste lui van 't dorp zich te heugen wisten...

De baas van de cacao-fabriek was de baas van 't dorp... ho, maar, dat zou z'n endje nemen... baas was-ie over z'n fabriek en over z'n centen, maar niet over den levend sterken wil meer van z'n mannen...

Waar 't vandaan was gekomen wist geen mensch, en hoe 't d'r gekomen was, wist ook geen mensch, maar 't was er, sterke wil in die afgeslaafde mannen, om hun samenkracht te stellen tegen de bazige aanmatiging van den patroon, die knoeide en ze knauwde met 't loon... die uitbulderde tegen iedereen, die maar even in menschen opstand kwam tegen zijn bar patronaat. Hij had 't zelf gedaan... zijn uitbuiting had ook eindelijk in die mannen het betere, het sterke, het vrijheidswillen wakker gemaakt, ze wouën dan ook d'ris zien of ze niet hun menschen deel konden krijgen van dien vollen overvloed, die toch 't werk van hun handen was... Het was langzaam gegroeid... de lui van 't dorp en m'neer patroon die alleen maar zagen de ineensche uitbarsting, die dachten, dat 't plotse-ling was, maar dat moest je de voormannen maar d'ris vragen... Jan Kools en Arent van Lier, die zouën 't je vertellen wat ze hadden moeten doen om de mannen bij mekaar te krijgen en bij mekaar te houden, tegen verdachtmaking en lafheid in... geen mensch had 'r iets van gemerkt... zij hadden 'r om geleden, om hun lui, hun medewerkers vrij te krijgen van de boterhammenslaverij... ze dachten, dat 't wel kon nu... er was 'n goeie kiem... er was 'n weerstandskas... ze moesten 't maar probee-ren... Het was de drukke tijd tegen Sinterklaas, als ze nu met hun vragen om loons- en lotsverbetering kwamen dan hadden ze nu de beste kans nog iets los te krijgen.

Kools en van Lier zouën gaan als vertrouwensmannen er op af. En 't moest nu ook wel... de patroon was gewaarschuwd, pastoortje was gewaarschuwd... die konden dus hun afbrokkelwerk gaan beginnen, dié

van de organisatie aftrekken door vrees en dié door bedreigingen met ontslag of met de eeuwige verdoemenis... 't moest nú, als ze 't wonnen, dan waren ze d'r meteen voor de volgende jaren onder dak.

Matig waren hun eischen, ze vroegen niet meer dan gewoontjes te kunnen leven, en dat ze niet meer afgezet zouden worden met boeten voor dit en boeten voor dat... was dat te veel gevraagd...

Maar opbulderen deed patroon... hij was wel protestant, maar daarom had m'neer pastoor wel naar 'm toe kunnen gaan, en hij had wel naar m'neer pastoor kunnen luisteren. Niet toegeven had die geraden... niet toegeven, als je daarmee eens begon, dan was je gezag weg, dan werden de knechten de baas, de socialistische knechten inplaats van de patroon.

Hij, m'neer pastoor was goed ingelicht, hij had z'n mannetjes in die vereeniging net zoo goed, als overal, die niks zeien, overal rond gingen en hem dan alles overbrachten. Jan Kools en Arent van Lier, die zetten dat zaakje op, daar moest-ie vooral op letten, die zouën nou de kat de bel anbinden, maar hij moest niet toegeven, die heele vereeniging, die moest nou meteen naar den maan, Kools en Van Lier waren bij m'neer geweest, en ze hadden hun eischen gezeid en hun grieven aangetoond... m'neer was wel tot toegeven geneigd... hij dorst 't toch niet aan, strijd met die vakvereeniging, waarvan hij niet precies wist hoe sterk of die wel was en hoeveel steun ze zouden krijgen van buiten, als d'r eens werkelijk 'n actie begon... hij praatte d'r omheen, zei, dat-ie nog niet dadelijk beslissen kon, dat ze dat toch zelf ook moesten begrijpen, als ze nou over twee of drie dagen nog eens terug kwamen... m'neer kon dan nog eerst eris overleggen en hij rekende er vast op, dat hangende de zaak alles geregeld zijn gang zou gaan.

Dien avond had de protestantsche m'neer Buis 'n lang onderhoud met m'neer pastoor, omdat ze toch allebei christenen waren, en m'neer pastoor zei wéer: niet toegeven, en dat hij, als hij in m'neer Buis z'n plaats was zóo zou doen, dan wachtte hij niet totdat die twee rooie oproerkraaiers om besluit kwamen, neen morgen moest hij ze bij zich op 't kantoor laten komen en ze allebei gedaan geven, zonder pardon... en dan moest-ie in de fabriek laten bekend maken, dat die malle vereeniging van hun ontbonden was, en dat iedereen, die zich nog verbeeldde daarvan lid te zijn, oogenblikkelijk de laan uitging en zich niet behoefde te verbeelden, dat-ie d'r weer ooit inkwam. En die loonsverhooging, dat was onzin, wie 't niet zinde, die ging maar, ze waren in 'n vrij land, en die boeten, nou wie niks dee, die kreeg geen boeten... Dat zou m'neer pastoor zeggen, als hij baas was van de cacaofabriek, en hij raadde m'neer Buis ernstig aan, als hij op zijn gezag stond, om dat ook te zeggen, dan zou hij m'neer pastoor wel zorgen, dat 'n christelijke vakvereeniging kwam, als ze dan toch vereeniging wouën spelen, enfin, dat mocht dan wel.

En m'neer Buis had net gedaan zooals m'neer pastoor geraden had. Al

was hij dan protestansch, ze waren toch gesproten (uit 'n wortel spruitje) uit één wortel des geloofs.

M'neer liet Kools en Van Lier roepen en heel hooghartig zei-d-ie, dat hij ze ontsloeg, ze konden aan de kas nog veertien dagen loon beuren, en dan was 't ook uit. Geen woord meer, geen woord meer... Ze gingen heen, toch even beduusd om dat barre gedoe. M'neer liet bekend maken in de fabrieken wat m'neer pastoor hem geraden had bekend te maken van die boeten, die je niet kreeg, als je niks dee, en van die loonsverhooging, die maar onzin was, en ook van de christelijke vereeniging.

Maar toch zoo glad zat 't 'm nog niet, en 't viel m'neer niet mee, er waren er wel wat gebleven, christelijke bravertjes nou ja, en dan waren er ook wel wat onderkruipertjes, maar de beste lui, die waren d'r toch niet. De fabriek stond wel op volle stoom, net of alles werkte, maar dat wisten de buitenlui wel beter... m'neer raasde, m'neer had spijt... de concurrenten kwamen d'rin, nou net tegen St. Nicolaas... hij had nu al zooveel schade dat-ie gemakkelijk twee jaar lang de gevraagde verhooging had kunnen betalen. Hij begon zich zelf 'n stomkop te vinden, m'neer pastoor ook 'n stomkop en dan zich zelf weer 'n stomkop en dan m'neer pastoor weer... Maar dat gâf niet... het zaakje ging goed voor z'n werklui... over 't geheele land werd propaganda gemaakt, ze spraken d'rover z'n fabriek te boycotten... 'n paar arbeiderswinkels hadden 'm al geschreven, dat ze zijn reizigers niet meer bliefden... razender werd hij.

Die Kools en die Van Lier, die haatte-n-ie 't meest, die hielden vergaderingen, die organiseerden feestmiddagen voor de mannen, die organiseerden feestmiddagen voor de vrouwen... alles wou hij wel toegeven... als die twee maar niet weer in de fabrieken kwamen. Dat had-ie door een van de christelijken al d'ris laten voorstellen, alles vergeven en vergeten, de boeten afgeschafft en de helft van de gevraagde verhooging... maar die twee d'r niet meer in, die nooit meer...

Ze hadden 'm uitgelachen. De zaak stond veel te best, voor hùn dan, zie je.

Patroon raasde... rijk was-ie, schattenrijk, van de rente van z'n rente kon-ie nog leven, als-ie wou, en toch kon-ie die bende niet an... als-ie de heele fabriek dan nog liever dichtdonderde, de boel liggen liet... zijn harde trots kwam daar tegen op... z'n boel sluiten, weggaan, vluchten als 'n kwâjongen... net zoo lief schoot-ie zich dood... nee, dat nooit...

Hij liet weer 'n fuifmiddag houën voor z'n trouwe onderkruipers. Die lui buiten lachten, hadden lol.

Groot was de uitkeering niet, hoefde ook niet, dat haalde je later allemaal weer in, en ze hadden nou tenminste d'ris 'n vakantie, dertien werken al. God wat knapten ze daarvan op, voor hun part nog eris dertien weken, je dee d'r fut en kracht op, voor je heele verdere leven, 'n boterham min-

der maar de prikkelende winterlucht meer, nog dertien weken, dan zaten ze in de zomer, ook goed.

Patroon razend op die troep koppige knechten, liep z'n fabriek rond, die heelemaal verliep, en die onderkruipers kostten 'm handenvol geld, en ze deën niks als de boel in de war sturen... als hij eens toegaf... nee, dat nooit... goddomme dat nooit... Toch, bij de leiders kwam ook wel zorg... ze hadden al zoo lang uitgekeerd en al zoo veel, en zoo bar veel kwam d'r nou ook niet... ze moesten nou maar eens 'n extra uitdeeling houën, dat hield de moed d'rin...

»Weet-je wat lui,« zei Jan Kools ineenen, »ik verkoop m'n huis, dat is nog 'n mooi duitje waard.«

De domenee kwam d'raan te pas, die had Jan z'n vrouw d'rbij gehaald, en die had geprobeerd 'm d'raf te brengen, dat-ie dan toch ook wel gehecht was aan 't huis waar-ie geboren was, en dat 't schande was dat te doen. Maar Jan, heel beslist, had gezeid, dat-ie daar heelemaal niks mee te maken had, hij had zich niet met domenee bemoeid, toen die verleden jaar 'n reis naar Zwitserland had blieden te maken, domenee moest zich nou maar met z'n eigen zaken bemoeien... 't huis werd verkocht, en 't geld kwam in de stakingkas.

Z'n vrouw raasde... huilde... dat had 'r altijd meer gemaakt dan de andere vrouwen, dat zij in d'r eigen huis woonden en al de anderen in 'n huurhuis, jeses nog 'n toe, en nu ging dat kopstuk zijn huis verkopen, met die mooie lap grond, die hoe langer hoe meer begon waard te worden... d'r werden geen gekken geboren maar gekken gemaakt en de meesten maakten zichzelf gek... wat 'n kopstuk... wat 'n vent om zich zoo tegen z'n patroon op te zetten, kwam allemaal van die verdomde socejalerigheid... daar ging d'r huis nou... d'r mooie lieve huis, en de centen, die d'rvan kwammen, die gingen nog in die kas.

Ze zaten bij mekaar, de zeven vertrouwensmannen, er waren voorstellen gekomen, nog van verre, niet direct van den patroon nog, maar dat kwam nou ook wel, maar vol houën, nou maar 'n paar weken nog, dan kwamen ze klaar... van andere kanten hoorden ze dat ook... de patroon zou van z'n fabriek 'n maatschappij maken, de directeur daarvan zou dan toegeven, niet hij de groote man van het dorp... hij wankte nog tusschen haat aan z'n concurrenten en haat aan z'n werklui... maar hij wou wel toegeven...

God, wat waren die mannen blij met die heerlijke verwachting, niet om 't voordeel, al waren 't dan maar materialisten, stofvergoders, maar om de idéé dat zij, de arbeid, 't haddan gewonnen van m'neer patroon, het Kapitaal.

De deur open, Jans vrouw kwam binnen bommen... ze stond voor ze... 'n boos brok furie... d'r stem schreeuwde:

»Nou, lieve jonge... je huis is verkocht... weet je, wie 't heeft gekocht... jou lieve patroon... jou m'neer Buis... nou kan die d'r ons af late zette«...

Ze hilde en raasde, dat h  r huis zoo verkocht was en dat die vent 't had, dat die 't had... Even had Jan ook beduusd gestaan, dat had-ie nou heelemaal niet gedacht... maar hij herstelde zich, zonder smart, dat zijn huis, het ge  rfd   van z'n vader, w  g was, aan z'n patroon... en kalm tegen de anderen:

»Nou jonges, dan doen we de extra-uitdeeling van zijn cente... we moete 't winne.«

BRAND IN „DE GRAUWE BEER”.

Dat was 'n fabriek, 'n fabriek van lijnkoeken, waar vroeger 'n molen van lijnkoeken had gestaan. De molen had ook »De Grauwe Beer« geheeten, en zoo heette de fabriek nu ook.

Groote hardhamerende fabriek die luid lawaaiend heel den dag stond in de stille vlakten van 't weiland, aan 't helderspoelende, zachtjes afloopende, water. In 't rondsom stonden nog molens, maar »de Grauwe Beer« was jaren geleden in de brand gevlogen en daar was de fabriek voor gekomen.

Jongens en meiden werkten daar. De jongens zwaar aan 't sjouwen van lijnzaad, dat ze in volle zakken hoog hieven en die ze laag neerkwaken tusschen de machines, waar de olie d'r uitslagen werd. Dan tusschen 't lawaai in die helsche kerk van den arbeid klonk als van 'n altaar 't klingelklokje, dat 'r weer 'n koek klaar was... zacht dat klokje in dat daverend lawaaienden bonkgestamp... De meiden in de schuur naaiden zakken, grofgatig zakkengoed, en met d'r ruwen heelen rol van zakkenstof zongen ze bij 't werken, altijd d'r felle liederen van jongens.

Ze gingen ver met mekaar, als 't kermis was in den heeten zomer, kermis van nachtsgehos langes de kramen en door de spullen... hosse horre, hosse horre... en dan 's avonds duizelig van drank en heete kermispret terug langs de donkere dijk, dorpstoe...

Ze gingen vaak ver met mekaar... de jongens van de lawaaiende fabriek en de meiden van de schuur, maar dan trouwden ze ook eerlijk met mekaar, en dat vond niemand 't erg...

Jan en Geert waren ook vèr gegaan met hun liefde maar ze zouën ook eerlijk trouwen, met September.

Ze waren al aangeteekend, Geert ging al niet meer naar de zakkenschuur toe, omdat 't d'r zoo moeielijk viel en de anderen zooveel snaps en klaps hadden... Zondag over veertien dagen zouden ze gaan trouwen...

Toen ineenen was alles uit... uit... Even 'n rukkende schreeuw overdonderd door 't daverend lawaai van de fabriek... toen de machines stil... ze haalden Jan d'r tusschen uit, verbrijzeld en verbroken, en meteen morsdood... Bij z'n moeder thuis brachten ze 't lijk...

In 't dorp druk bepraatten ze 't geval... 't meest over Geert... nee maar die zat 'r 't ergste mee, dood was dood, z'n moeder kreeg tenminste nog 'n duitje in handen van de fabriek, maar zij... zij zat 'r maar mooi mee... ja, as je trouwde, dan was 't niks, maar zoo, ja, wie wou d'r nou nog zoo een, die al met 'n ander geweest was... 'n afgelikte boteram...

Geert hoorde 't praten van verre maar... ze zat maar den heelen dag... schuw voor de schande, die elken dag dichter op d'r toekwam, die ze niet afweren kon... en zoo dat kind ook... god, waarom was dat nou ook gebeurd met Jan... zij had eerder willen trouwen, maar hij had maar gelachen... ze hadden nog den tijd... nou zat zij d'r mee... hij was dood,

hem kon niks meer schelen... maar zij zat met de schande en de last... Ze had oók wel d'ris aan den dood gedacht, nèt als Griet Brinkman gedaan had... die was met den zoon van m'neer Koonings geweest... nou dat was ook mis gegaan... en die had zich in 't water gegooid, nou ja, an de wal, met 'n emmer in d'r handen om d'r moeder de centen van de begrafenisbos te gunnen... nou, die had die gehad... maar ondertuschen... ze had d'r aangedacht... ze was d'r al d'ris voor 't huis uitgelopen, maar ze had 't niet gedurfd... nee niet gedurfd...

God... én in d'r angst had ze 't kind dood gemaakt... en in 'n put gegooid... en daar had de puttenschepper 't gevonden... ze hadden haar dadelijk opgespoord... ze had bekend.

Op 't dorp praatten ze d'r van... de jongens zongen d'r liedjes van... zij was naar de vrouwenkliniek om daar te herstellen...

O, wat was dat 'n marteling... daar lag ze... god, met zooveel vrouwen, ook wel niet getrouwd en die hadden allemaal d'r kindje nog... zulleke lieve mooie kindertjes waren d'rbij... o, had ze haar kindje nog maar... had ze 't nog maar... ze zou d'r nou wel goed voor zijn... ze zou 't wel verzorgen.

Telkens als ze één van die anderen zag, die haar kindje verzorgde, dan schrijnde dat weer zoo in haar, dat dee d'r zoo zeer... o, die weken in die kliniek waren haar zoo'n marteling... veel erger dan de gevangenis zijn kon... ze kon 't niet uithouden, als ze zag hoe die anderen haar kinderen verzorgden.

Van de kliniek ging ze naar de gevangenis, ze had twee jaar... ze was blij weg te wezen van die zaal, waar al die lieve kinderen lagen... en ze maakte de twee hondsche heljaren van de gevangenis door, geduldend. Toen ze weer op d'r dorp terug kwam, was ze 'n gebroken vrouw... ze was naar haar moeder gegaan en die had haar in huis genomen weer... en ze verdiende weer de kost met zakken naaien... Maar niet meer in de schuur, ze had 'r niet heen kunnen gaan, naar de fabriek, die tusschen de ruwe machines haar leven mée kapotgeslagen had. Haar moeder was naar de heeren van 't fabriek geweest... en ze had gepraat... Geert wou wel weer... as de heeren nou ook 'n handje mee hielpen om d'r op de goeie weg te komen... voor alle aardsche zonden was vergeving, en ze had toch wel geboet... as de heeren nou de zakken thuis wouven geven, dan kon ze thuis werken... na de fabriek wou ze niet meer... en moeder dorst d'r niet te forceeren...

De heeren gaven 't zakkengoed nu aan huis en zij maakte haar zakken. D'r moeder moest 't goed halen, en 't goed brengen, want zij wou niet op straat, wou geen mensch zien... den heelen dag zat ze op d'r stoffige zolder te naaien... geen een, die zooveel afdee als zij... en dan almaar onder 't werk zat ze halfluid te praten van 't arme lieve kind, dat ze vermoord had, en dat ze toch zoo'n spijt had... zoo'n spijt.

De buren hadden medelijden met haar, men praat en kalt wel veel op 't dorp, maar men heeft er simpel en sterk medelijden... ze brachten haar lekkere beetjes eten... maar zij wou geen mensch zien.

Volop kermis was 't... doller pret weer van draaimolens en kramen... voor 't eerst was d'r op 't dorp 'n stoomfiets... die lawaaid hard met z'n fluit... en 't hoofd van Jut was d'r... en de schiettent, met z'n ouë meisjes weër, 'n jaar ouder maar die 's avonds nog heele dames leken, en die m'neer zeien, als ze de geweren overgaven aan de boerenpummels... En tot laat in den nacht 't gehos langs de kramen en door de draaimolen en de stoomfiets in en uit... hosse horre, ... horre... horre...

Maar op eens... brand... rook aan de lucht... vuur aan de lucht..., ineenen wist iedereen het »De Grauwe Beer« stond in de brand...

De jongens van de spuiten holden weg om de spuiten te halen, wie van de twee d'r 't eerst zou zijn. Nuchter ineenen sleepten ze de zware dingen 't spuihuisje uit... over de soppige weiwegen, waar de wielen diep inzonken en waar ze haast niet voort konden...

Enorm in de brand, razend stond 't gebouw daar, in geweldige laaing van vlammen, die spokig over 't weiland rosten... de donkere molens rondsom scherpzwart tegen den nachtschiel met rooien gloed... de menschen aan den overkant van 't helder gespoelde water keken er naar... zoo'n brand was d'r in jaren niet geweest... jaren niet... de heele lucht zag rood, en 't water zag rood... jé, wat fikte dat... nou òf lijnzaad ook brandde...

Den volgenden morgen wist iedereen hoe de razende brand aangekomen was. Geert had 'm aangestoken. Ze had 't zelf gezeid... met 'n groote kan olie had ze de zakkenschuur aangestoken, nou toen was natuurlijk de heele boel d'raan gegaan... god nog 's toe, wat 'n meid, 'n moordenaar en 'n brandstichtster.

Maar deze keer brachten ze d'r niet naar de gevangenis, ze brachten haar dadelijk naar 't gekkenhuis, in 't gekkooide hek van de storenden, 's gekk koninkrijk.

Want dat ze gek was kon 'n kind zien... ze dee niks as gillen en schreeuwen, dat 'r brand was, dat de heele polder in de brand stond, en dan raasde ze tegen de spuitjongens, dat ze toch voort moesten maken, dat de heele boel verbrandde... en dan stiller ineenen zong ze zachtneurende de schennende scheldversjes, die de straatjongens op d'r hadden gemaakt... of ze gek was, nee maar.

SCHIPBREUK.

Dat was nou de laatste keer, dat-ie de bel van achten hoorde, de laatste keer, dat-ie z'n turrefie kreeg... de laatste keer... de laatste keer... morgen was-ie vrij... morgen om acht uur kreeg-ie z'n kleeren... morgen om tien uur was-ie d'ruit... daar lei-d-ie nou over te denken, aangekleed op z'n brits...

'n Goeie vijftig was-ie nou, en 'n heel end meer dan de helft van z'n leven had-ie in de gevangenissen afgedaan, hier 'n jaar... daar vijf jaar... hier 't laatste twaalf jaar...

Nou, nogal glad, als je eenmaal in 't bajes was, dan was 't 'n heele toer om d'r de tweede keer uit te blijven, en als je d'r eenmaal twee keer in had gezeten, dan kon je verder wel adjuus zeggen, dan kwam je buiten de nor nooit weer terecht, dan was je 't best daar... je maakte je uitgaanskas op, en dan zorgde je maar weer, dat je gauw thuis was... die vereeniging voor zedelijke verbetering... nou, dat was ook rets met klontjes, as die je aan 'n baantje hielpen, dan wist iedereen ook meteen, dat je uit de nor was... en zoo 'n betrekking vinden, verbeel-je dan moesten ze d'ris getuigschriften vragen, dat hadden ze hèm gedaan, toen-ie net 'n maand d'r weer uit was... maar liefst over de laatste twee jaar... Nou, hij kwam d'r morgen uit, en hij was blij, dat-ie d'ruit kwam... maar waar-ie heen zou gaan, dat wist-ie zelf nog niet... z'n heele familie was dood... z'n broer ook, die anders altijd maar wat goed voor 'm was geweest, die had 'm telkens nog probeeren te helpen, en die had 'm ook altijd trouw opgezocht, maar wat was d'r an te doen, de eerste stap, die dée 't 'm... als je die op de verkeerden weg gedaan hadt, ho, maar, dat je terug kon, daar was dan geen denken meer an... waar moest-ie nou heen... hij had 'n kleine driehonderd guldens uitgaansgeld, nogal wiedes, van de cantien nam hij nooit wat, dus d'raf ging sinds dat z'n broer dood was, niks meer. Die had-ie anders heel wat keer 'n riksie laten sturen of 'n guldentje... nou, en d'rbij kwam heel wat, want hij werkte graag en hij kon 't hard, nou je had anders ook niet veel te doen...

De domenee kon 'm vertellen hoe laat of 't was, maar de directeur, dat was 'n beste vent. Hij had nou àl met àl in zes verschillende norren gezeten, maar zoo'n goeie directeur had-ie nog nooit gehad. Die kon zoo tot je hart spreken, honderdmaal beter dan die heele domenee. Die had 'm nog 'n beetje moed gegeven... en alles geschikt. Die had 'm 'n pak uitgaanskleeren gekocht, zelf had-ie de kleur van de stalen mogen uitzoeken en alles had-ie voor 'm gekocht, want d'r kwam nou vast geen mensch om 'm te halen, en d'r was ook geen mensch om z'n goed in orde te maken. Die directeur was 'n goed mensch... heel wat beter as die dirrek uit Haarlem, dat was 'n doorgefounerde naarheid... jé, morgen al

vrij... morgen al... toch wel leuk... nou, waar zou-d-ie nou 't eerst heengaan... dat kon-ie nog eris zien...

Nou was-ie vrij... 't was tien uur... z'n kleeren had-ie al aan... wat zat dat stijf, zoo'n boordje en zoo'n das... net of je angenomen wier... en wat 'n chiek fijn pak, 't zat netjes ook... die directeur, dat was 'n beste baas voor 'm geweest... die noemde n'm ook altijd bij z'n naam... Hij werd zenuwachtig... kwammen ze n'm nou maar meteen uitsluiten... 't was nou toch tijd... ja daar waren ze...

In de directeurskamer zat hij... zenuwachtig en bevend... de directeur praatte tegen hem, zacht en vertrouwelijk.

»Steek nou eerst d'ris 'n sigaar op, De Boer... nee, deze zijn lichter... zoo, luister nou voor 't laatst nog eris naar me, we zijn altijd goeie vrienden geweest... doe mij nou 'n plezier, en zorg, dat je nooit weer hier terug komt, of ergers anders... je weet wel.«

Vreemd vertrouwelijk stonden ze bij mekaar, de strenge directeur en de ouë boef. Die huilde nou:

»Ik bedank u voor al u vriendelijkheid... ik zal d'r m'n best voor doen... waarachtig m'neer, dat zal ik... ik wor nou al oud, misschien, dat 't nou beter gaat...«

»Doe je best maar, man, dan gaat 't wel... ik zal je je uitgaansgeld maar hier geven... dan hoeft je 't niet aan 't politiebureau daar te halen... waar ga je nou 't eerst heen?«

»Ik denk naar Wormerveer m'neer... daar ben ik vandaan m'neer.« ...

Nou was-ie op straat... heelemaal vrij... zeven jaar had-ie hier gezeten van de laatste twaalf... was dat nou de nor... hij had 'm nog nooit van buiten gezien... nou 'n lekker gebouw... de weg naar 't station wist-ie goddank...

Nou was-ie in Wormerveer... geen mensch die 'm meer kende, ook maar niet effe geleden,... twaalf jaar... en wie zou in die chieke vent, die beruchte Piet de Boer herkennen... geen mensch natuurlijk... wat was alles veranderd, hij kende nog alles nog 't padje waar ze altijd speelden... de school... 't dijkje ook nog. Stilletjes liep-ie voort, bedroefd en toch zoo blij, dat-ie d'ruit was. 't Eentonige leven in de cel, had 'm zoo slap gemaakt... hij kon niet lang meer lopen. Op 't dijkje naar Zaandijk toe ging-ie zitten, met 't gezicht over de open vrije Zaan... 't was zulk heerlijk weer... zoo heerlijk... dat had-ie nou twaalf jaar moeten missen... maar hij zou wel oppassen, dat-ie niet meer in de nor kwam... dat niet weer, al was-ie oud, daar zou-d-ie wel voor oppassen... dat zou niet meer gebeuren...

Dit is 'n krantenbericht:

»'n Schipbreukeling der maatschappij.«

Voor de arrondissementsrechtbank stond heden terecht de bekende P. de B. die van zijn ruim vijftig jaren niet minder dan vijf en twintig in verschillende gevangenissen heeft doorgebracht. Heden stond hij terecht wegens het stelen van twee brooden. Hij zeide dat alleen gedaan te hebben om weer in de gevangenis te kunnen komen en verzocht...

Opstandige Liedjes

TER INLEIDING

Niet alleen de *officiële* geschiedschrijving van de SDAP (ze begon al vroeg; Vliegen!) vergat de jonge Jacob de Haan. In de *alternatieve* verging het de herinnering aan hem al niet beter. Want in Jaap van de Merwe's lijvige en aantrekkelijke boek („Gij zijt kanalje! heeft men ons verweten”/Het proletariërslied in Nederland en Vlaanderen, 1 mei 1974) zoekt men tevergeefs de naam van De Haan, als schepper van proletarische liedjes. Als zodanig vermeldt de schrijver wel de ons bekende Louis M. (Max) Hermans (1861-1943), Jacobs collega aan het ZONDAGSBLAD. Onder aantekening van de kritische noot, dat Troelstra in zijn uitvoerige Gedenkschriften „Max” slechts twee maal noemt: de eerste keer in affectief-anarchistisch verband en later nog één keer „in 't voorbijgaan”. Zover zelfs bracht Jacob het niet bij Pieter Jelles. Evenmin trouwens bij Van de Merwe.

Waarom eigenlijk niet? Ondanks hier en daar hinderlijke plagiaten (vooral naar Heine's Die Weber) komt ook uit De Haans proletarische „poëtica” (als uit al zijn pennevruchten) een originele noot tot ons over. Van een zuiver geluid.

Hij is in die jaren al op weg naar zijn latere – echte – poëzie. Onvoorstelbaar productief als hij dan al blijkt in alle sectoren van de pen. Journalist, opmerkelijk romancier en daarnaast vruchtbaar schrijver van verzen, die ten dele nog onuitgegeven zijn. Maar deels reeds hun weg vonden naar het tijdschrift Nederland, dat in 1903 zijn *Spel van verwoest Jeruzalem* opnam, en een jaar later (het jaar van PIJPELIJNTJES) zijn *Verzen van Jezus*, die hem zelf – de zoon van een gazzen – zó opwinden, dat hij ze 3 jaar in portefeuille houdt. „Die ik niet durf publiceren ook niet onder pseud. want het zou één leven maken...”, aldus aan Van Eeden anno 1901.

Zulke (joodse) reserves remden hem in zijn heftige periode omstreeks 1903/4 al niet meer. En ze blijven van meet af aan helemaal afwezig in het ongebonden arbeiderslied, waarin hij zich met geestdrift bewoog. Een oud-anarchist (als Hermans) die ieder te lijf ging, die zijn proletarische pad kruiste. Van de koningin tot de uitbuitende „baas”. Opruiende rooie rijmsels, die men kwalijk kan afdoen als quasi-socialistisch. Hooggestemd hier en daar, waar de rijmelaar de lyricus min of meer plotseling verrast en wij lezen:

Nu bloeien rozen, schoon en rood,
Op 't veld van de witte sneeuw,
De lenterozen onzer eeuw,
Rozen van rooden dood.

De pagina's waarop ze werden afgedrukt, brengen passende illustraties

van Albert Hahn. Toch wel een afdoende indicatie! Maar wat willen we. Als REVOLUTIE-BLOED (waaruit werd geciteerd) in het ZONDAGSBAD verschijnt (19 februari 1905) – zuinig ondertekend met J. de H. – heeft het grote socialistische vergeten van de schrijver van PIJPELIJNTJES reeds definitief ingezet. Zó definitief, dat geen echo van zijn liedjes doordrong tot al diegenen, die zich tegenwoordig zo enthousiast occuperen met de gehele Jacob Israël de Haan, van PIJPELIJNTJES tot Palestina.

KONINGIN IN DE STAD.

I.

*Over de stad schijnt de heerlijke Mei,
Mannen, en wij zijn verslagen,
Straks rijdt de koningin voorbij,
Mannen, en wij zijn verslagen,
Straks rijdt ze het nieuwe woekerhuis in,
O, duitenliefde en vorstenmin,
Mannen, en wij zijn verslagen.*

*Over de stad blauwt de hemel zoo blij,
Mannen, en wij zijn verslagen,
Straks rijdt de koningin voorbij,
Mannen, en wij zijn verslagen,
't Oranjekapitalisme tiert,
De Tijd met De Standaard hoogtij viert,
Mannen, en wij zijn verslagen.*

*Hoe lang nog? hoe lang nog? sluit aan, sluit aan,
In drommen van duizend' achter de vaan,
De roode, waarmee wij het winnen,
Eens schijnt wel de heerlijk-blauwe Mei,
Over de stad en dan gaan we voorbij,
Bij duizend' en duizend'. We winnen.*

KONINGIN IN DE STAD.

II.

*Toen de koningin hier binnentrad,
Hoera,
Stonden aan 't station tot aan den Dam,
Hoera,
De christenvereeningen met hun vaan,
Die juichten zoo hartelijk en spontaan,
Eerst hadden ze 'n beetje geoefend.*

*Onze Majesteit kwam op 't balcon,
Hoezee,
Toen scheen voor haar d'Oranjezon,
Hoezee,
Zie je, die zon schijnt voor haar alleen,
Over ons duizenden werklui heen,
Eerst heeft-ie zoo'n beetje geoefend.*

*En waar een hoflakei maar reed,
Hiep, hiep,
Daar schreeuwden ze zich in het zweet,
Hiep, hiep,
Van oranjeliefde en christelijkheid,
Schreeuwden die brave lui om strijd,
Eerst hebben ze 'n beetje geoefend.*

*En 't mooist op de Prins Hendrikka,
Hoezee,
Daar stonden zoo netjes op maat en ra,
Hoezee,
De matrozen van den Wassenaar,
Die juichten spontaan tegen haar,
Eerst hadden ze 'n beetje geoefend.*

III.

*Ze maakte een propagandarit,
Door drie,
Omdat er zoo'n booze rooie zit,
Voor drie,
En ze denken, ziezoo, nou hebben we al,
Die rooie rat in d'oranjeval,
O jé, maar je kan je vergissen.*

*Ze gingen met hun oranjestoet,
Door negen,
Want dat had haast het rood gebroed,
Gekregen,
En ze denken, ziezoo, nou hebben we al,
Dat beestje voorgoed in de zwarte val,
O jé, maar je kan je vergissen.*

*We zitten wel vast en blijven voorgoed,
In drie,
Maar weet je wat er nog meer bij moet,
Bij drie?
Wel mannen, flink op, nog een jaar of twee,
Dan pakken we drie en ook negen mee,
Pas op, dat we ons vergissen!*

KONINGIN IN DE STAD.

IV.

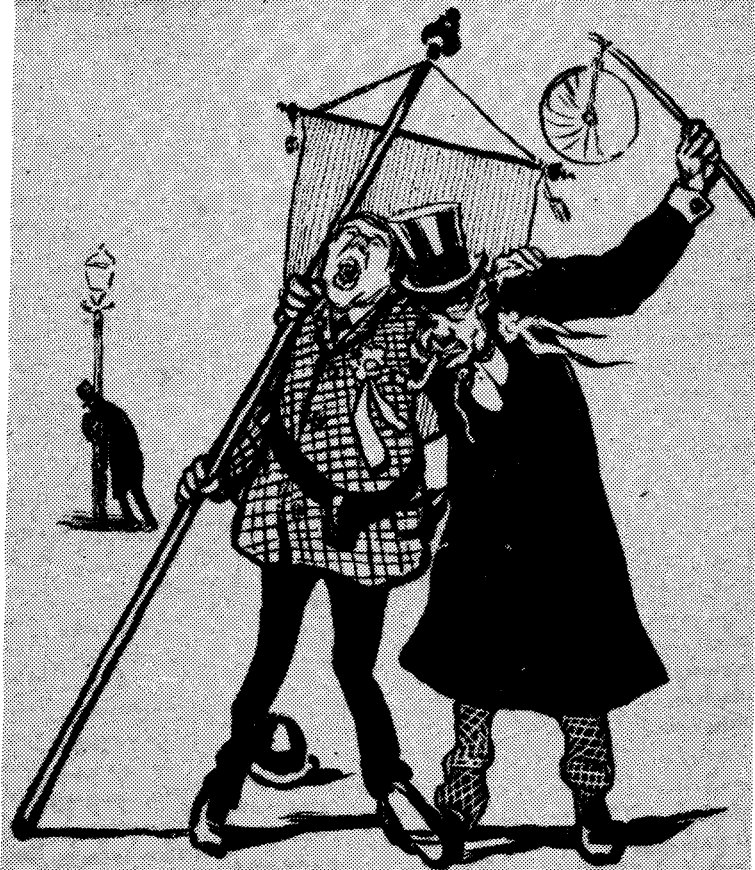
(Voor onze mannen kan ze niets doen.)

*Onze mannen hongeren langs de straat,
En zij kan d'r niets aan doen,
Ze hebben geen eten, ze weten geen raad,
En zij wil d'r niets aan doen,
O, mannen van Holland, onthoudt 't toch goed,
We hebben een koningin, die niets doet,
Dan vriend'lijk buigen en lachen.*

*Onze kinderen hongeren half dood,
En zij wil d'r niets aan doen,
Ze hebben geen kleeren, ze hebben geen brood,
O, zij wil d'r niets aan doen,
Mijn mannen van Holland, onthoudt 't altijd,
Hoe de koningin zich enkel wijdt,
Aan vriend'lijk buigen en lachen.*

*Maar o, als ze dan maar buigt en lacht,
En niets voor ons wil doen,
Dan sluiten we aan met onbreekb're kracht,
En zullen 't zelf wel doen,
O, mannen van Holland, sluit aan voor den strijd,
Om brood voor je kind'ren, 't is nu geen tijd,
Voor vriend'lijk buigen en lachen.*

NA DE OPTOCHT.

— 't Is Oranje, 't blijft Oranje.....

ORANJEFEEST.

*Feestdag van Oranje
Op het Loo champagne
Extra-trein en fijn diner
Prins-gemaal en moeder mee
Allemaal ter eere
Van Oranje, heere.*

*In de stad den heelen dag
Lintenrommel en gevlag
't Amsterdamsche schorem
Dubbel in de lorem
Allemaal tot glorie
Van Oranje, potdorie.*

*Kroegen die propvol zijn
Meiden die dol-dol zijn
Dames van zóó, zoo, hm
Heertjes van ho, ho, hm
Allemaal ter eere
Van Oranje, heere.*

*Jenevertje met suiker
Rotte rozenruiker
Dronkemans Oranjepret
Zeer beschaafd en extra vet
Bovendien tot glorie
Van Oranje, potdorie.*

HOLLANDSCHE AMBACHTEN

DE STOKERS.

I.

*Jongens, komt stookt er je vuur nog eens aan,
En houdt je oogen goed wakker,
De trein ratelt haastig langs de baan,
Door steden en over d'akker,
Heisa hop, heisa hop,
Heisa hop, al brandt je kop,
Toch moet-je wakker zijn,
Toch moet-je wakker zijn,
En turen langs de donk're lijn,
En turen langs de donk're lijn.*

*Verlang je al naar rust en ben je al moe,
En je werkt nog maar veertien uren,
Al vallen je brandende oogen toe,
Let op je fel-brandende vuren,
Heisa hop, heisa hop,
Heisa hop, stookt ze eens extra op,
Zoo'n vuurtje doet je goed,
Zoo'n vuurtje doet je goed,
Na werken is het rusten zoet,
Na werken is het rusten zoet.*

*En ga je straks naar je schamel huis toe,
Om je sober maal te eten,
Dan is je afgetobd hoofd te moe,
Om je eigen onrecht te weten,
Heisa hop, heisa hop,
Heisa hop, al brandt je kop,
Weest dankbaar dat je eet,
Droog spoorbrood, lui, het zweet,
Maakt lekker vochtig iedren beet,
Maakt lekker vochtig iedren beet.*

II.

*Vroolijk licht door stad en akker,
Rent de sneltrein langs de baan,
Rent de sneltrein langs de baan,
En 't stokerbeest waakt wakker,
Stookt de heete vuren aan,
Och, zoo'n stoker werkt niet zwaar,
'n Beetje staan en stoken maar,
Och, zoo'n stoker werkt niet zwaar,
'n Beetje staan en stoken maar.*

*Of-ie dag aan dag aan 't werk moet,
Altijd is hij mak-gedwee,
Altijd is hij mak-gedwee,
En de heeren voor wie hij 't werk doet,
Zijn met zoo'n stoker wel tevrede,
Elke stukgewerkte vent,
Is een brokje dividend,
Elke stukgewerkte vent,
Is een brokje dividend.*

*Is zoo'n stoker niet een aardig,
En gewillig werkersbeest,
En gewillig werkersbeest?
Neen, er is nooit zoo'n volvaardig,
Slaafs beest op de wereld geweest,
Dankbaar is het, dat het eet,
't Droge spoorbrood in z'n zweet,
Dankbaar is het, dat het eet,
't Droge spoorbrood in z'n zweet.*

DE GRONDWERKERS.

*Ze staan in de modder, ze staan in de kou,
En leggen de fundamenten,
Dat wordt een rijk renteniersgebouw,
Per uur geeft het twintig centen,
Meneer loopt d'r eens voorbij en lacht,
Komt jongens, flink op, met frissche kracht,
Dan zal mijn huis gauw klaar zijn.*

*En dieper buigt ieders gebogen rug,
Ze graven, ze graven en graven,
Het werk moet af, en liefst wat vlug,
O, wroetende modderslaven,
Werk op voor je vrouw en je hongerig kind,
In de ruwe regen en de kille wind,
Meneers huis moet een beetje gauw klaar zijn.*

*En buig maar je rug en sta maar krom,
En blijf maar graven en zweeten,
Beur geld, drink je borrel, en hou je dom,
Want anders mocht je 't eens weten,
Van 't stevige volk, dat werkt en zweet,
Van m'nheer die luiert en lekker eet,
En zijn huis kon dan wel niet klaar zijn.*

DE STAKING DER GLASBLAZERS.

Arbeiders van Nederland, doet uw plicht!

DE GLASBLAZERS.

*Wij staan voor den oven den heelen dag,
En blazen en blazen en blazen,
Wij hebben geen tranen meer en geen lach,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
Wij blazen het heele heete jaar,
De sombere dagen aan elkaar,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen.*

*In den zomer brandt onze oven heet,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
In den winter druipen wij van 't zweet,
En blazen en blazen en blazen,
Voor ons is het jaar één hijgende tijd,
Geen lente . . . geen herfst en geen respijt,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen.*

*Drie jongens had ik, mijn oudste twee,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
Die gingen te jong naar de glaskeet mee,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
Maar 't werk is zwaar en ze bliezen zich dood,
Hun schuimende longenbloed vloeyde rood,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen.*

*Drie jongens had ik, nu heb ik er een,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
Rijk Holland, rijk Holland, zoo gaan we heen,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
En hijgend blazen we tot ons eind,
Mijn borst doet zeer en mijn keel die pijnt,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen.*

*Maar Heere, mijn God, verhoor mijn bee,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
En dan ga ik werken weer wel-tevree,
Wij blazen, wij blazen, wij blazen,
O, Heer, als ik zelf niet meer blazen kan,
Maak mijn derde dan een goede blazersman,
Die flink voor ons broodje kan blazen.*

FABRIEKSKINDEREN.

*Slaperig gaan zij door de stad,
Naar de fabriek toe,
naar de fabriek toe,
Slaperig gaan zij door de stad,
Wangen bleek en hun oogen mat.*

*Morgenboterham absent,
's Middags afwezig,
den heelen dag bezig,
Morgenboterham absent,
Aan werk en honger zijn ze gewend.*

*'s Avonds diner, maar niet te zwaar,
't Mocht de kind'ren
in hun werk nog hind'ren,
's Avonds diner, maar niet te zwaar,
De matigheid, die doet 't maar.*

*Zaterdagavond duitenvreugd,
Vader niet fleurig,
moeder treurig,
Zaterdagavond duitenvreugd,
Meneer met winst van de week verheugd.*

DE SMEDEN.

*Smeden van Holland, kom sla d'r op toe,
Hoog-op je arm en wordt niet moe,
Brandt er het ijzer wit-gloeiend en heet,
Kost het je bloed en kost het je zweet,
Doet er niet toe, maak de brandkasten klaar,
En dik en stevig en de sloten zwaar,
Je zuurverdiend geld bewaren ze daar,
Smeden van Holland, komt hamert maar,
Heisa.*

*Hoog op je hamer en sla d'r maar op,
Druipt d'r 't zweet van je gloeiende kop,
Branden je bruine lippen van dorst,
Al schroeit de zengende lucht je borst,
Doet er niet toe, maak de kettingen klaar,
En dik, en stevig, en de sloten zwaar,
Voor elken werker sla je een paar,
Smeden van Holland, komt raakt 'm maar,
Heisa.*

*Maar zeg me eens, smeden, ben je wel goed?
Sta je te slaan voor den felwitten gloed,
Sla je een kast voor je eigen geld,
Dat een ander bewaart en word je gekweld,
Door je eigen ketting, zeg maak je toch vrij,
Smijt ketting en brandkastenrommel op zij,
Daar komen de socialisten voorbij,
Komt sluit je aan, in rij, en rij,
Heisa.*

DE WEVERS.

*De zon schijnt zoo lustig op den akker,
Wij weven,
Kom open je oog, en je handen wakker,
Wij weven,
Wij weven ons heele leven uit,
En Zaterdags telt mijnheer zijn buit,
O, Holland, lief Holland, wij weven.*

*De zon schijnt zoo vrolijk licht langs het veld,
Wij weven,
Pas op je tal en op stuk gaat je geld,
Wij weven,
Wij weven met schering en binnenslag,
En Zaterdags is het de duitendag,
O, Holland, lief Holland, wij weven.*

*Mijn keel is droog en mijn borst doet pijn,
Wij weven,
Het scherpe stof dwarrelt droog en fijn,
Wij weven,
Mijnheer geeft voor versche lucht geen duit,
Zoo'n wever houdt het lang genoeg uit,
O, Holland, lief Holland, wij weven.*

*We zitten van vroeg tot 's avonds laat
En weven,
Mijn dochters loopen wat langs de straat,
Wij weven,
Ze verdienen wat mee voor 't groot gezin,
Met weven breng je geen geld genoeg in,
O, Holland, lief Holland, wij weven.*

*O, Holland, lief Holland, o, moedertje zoet,
Wij weven,
Verwerken ons vleesch en ons warme bloed,
Wij weven,
Wij weven met schering en binnenslag,
Een stuk van ons doodenkleed iederen dag,
O, Holland, lief Holland, wij weven.*

DE CAISSONLUI.

*Diep onder 't water, diep onder 't licht,
Heeren van Holland, daar werken zij,
Daar rijst de trots van Holland's burgerij,
De fiere spoorbrug, sierlijk opgericht,
Zij mets'len de pijlers al met hun bloed,
Op hun bloed staan uw pijlers goed,
Maar ik zeg je, dat het barsten moet,
Heeren van Holland.*

*Heeren van Holland, toen ik ze zag,
Kruipend en zweetend over het land,
Gebroken, kapot, aan de waterkant,
Onder het lieve licht van den dag,
Heeren van Holland, toen heb ik gehaat,
Het land, het licht, uw schoone Staat,
Uw kunst, uw rijkdom zonder band,
Heeren van Holland.*

*O, in de donkere caisson,
Diep onder 't water, diep onder 't land,
Daar brengen wij de held'ren brand,
Van een nieuwen dag, een nieuwen zon,
Het held're licht van onze haat,
Opdat uw trotsche gansche staat,
Door uwe werkers zèlf vergaat,
O, Heeren van Holland.*

FABRIEKSVROUW.

*Een schamele vroeg versloofde vlam,
Zwoeg ik voor ons sobere brood,
Mijn man werkte zich dood,
Liet mij den zorg voor het gezin.*

*Vijf kinderen heb ik hem gebaard,
Zijn zesde draag ik onder 't hart,
Die baar ik straks met nieuwe smart,
Ik voel mij zoo moe en zoo bezwaard.*

*Mijn schamele jeugd is lang voorbij,
Wérken, wérken, heel den dag,
Ik heb geen vreugd en geen geklag,
Dof en dom maakt het leven mij.*

*Heel den dag werkt de ijzeren machien,
Heel den dag werk ik daaraan mee,
Heel den dag zwoeg ik gedwee,
Voor het ijzerstuk, dat ik dien.*

*En het daveren in mijn hoofd,
Is mijn morgen- en avondgeluid,
Mijn arm lijf houd ik als buit,
Voor mijn vuur, dat nooit wordt gedoofd.*

*En het daveren in mijn hoofd,
En het blakeren van zijn vlam...
Zij spraken mij dat er iets kwam...
En zijn vuur wordt niet gedood.*

*Ze spraken mij dat er kwam,
Een nieuw hopen voor ons, nieuwe licht,
Ik werk mijn dagelijksche plicht...
Bij het blakeren van de vlam.*

*Voor mij niet meer, mijn leven gaat...
Ik werk en zie niet meer om,
Het leven maakt ons dof en dom,
Voor mij helpt nu geen baat...*

*Voor mij niet meer... maar voor dat kind,
Dat ik draag onder mijn bonzend hart,
Och, dat hij werkt met minder smart,
En beter deel op aarde vindt.*

*Voor mij niet meer, maar dan voor hem,
Heer, ik bid om dezen anderen tijd,
Dat mijn kinderen leven wèl bevrijd,
Van mijn ijzeren sterken klem.*

*Straks baar ik weer met waren smart,
Maar in mijn leed heb ik beteren baat,
Ik g'loof, dat er iets komen gaat,
Voor dat kind, dat ik draag onder 't hart.*

LOODWERKERS.

*Ik werkte in de loodfabriek,
En toen werd ik natuurlijk ziek,
Een hevig-pijnende koliek,
Maar ze maakten me beter en bang te moe,
Moest ik weer naar de loodhel toe,
Want ik moest wel voor het broodje.*

*Ik werkte weer in de loodfabriek,
En weer werd ik natuurlijk ziek,
Een pijnlijke reumatiek,
Maar ze maakten me beter en vreemd te moe,
Ging ik weer naar de loodhel toe,
Want ik moest wel voor het broodje.*

*Ik werkte weer in de loodfabriek,
En weer werd ik natuurlijk ziek,
Een blauwe rand in m'n mond... zeer chiek,
Maar ze maakten me beter, gedwee te moe,
Ging ik naar de fabriek weer toe,
Want zie je, het is voor 't broodje.*

*Nu werk ik weer in de loodfabriek,
En straks word ik natuurlijk ziek,
Naar keuze wat anders of weer koliek,
Maar bij al 't verdriet is er dit zoet,
Ik heb als een edelman blauw bloed,
En bovendien ook nog mijn broodje.*

VISSCHERS.

*Ons huis stond midden in storm vannacht,
Ik heb niet geslapen, ik heb gedacht,
Aan onze visschersvrinden op zee,
Op de hoogbeschuimde stormzee.*

*Zij voeren op 't vloedende water uit,
Acht mannen op een wrakke schuit,
Voor vrouw en kind'ren om schamel brood,
Varen zij tegen storm en nood.*

*Als morgen de hemel kalmer klaart,
De woestgevloede zee bedaart,
Dan spoelen waar vrouw en moeder hen vindt,
Een vader, een broeder, een stille vrind.*

*Hun lijf druipt slap, hun oog is dood,
Zij voeren gevaarlijk om 't schamele brood,
En zee en storm zijn sterker dan,
De schamele schuit van een visschersman.*

*Zij voeren gevaarlijk... het weer is bedaard,
Nu varen weer and'ren de gevaarlijke vaart,
Klaag niet, zij weten van storm en nood,
Van honger aan land... van bitter brood.*

*Ons huis staat midden in storm vannacht,
Ik kan niet slapen, ik heb gedacht,
Als morgen de hemel helder klaart,
Keert dán ieder man van de doode-vaart?*

VARIA

KINDEREN.

*Twee kinderen gingen, hun handen blauw,
Van winterwind en winterkou,
Naar d'ijzeren fabriek toe,
En werken daar van des morgens vroeg,
En hebben des avonds geen brood genoeg,
Maar ach , dat doet er niet toe,
Zoo'n kind moet maar mee, zoo'n kind,
Moet zonder eten maar mee, zoo'n kind.*

*Het meisje maakte eene machine schoon,
Terwijl die ging, want och, haar loon,
Laat een stilstand niet toe,
Toen greep dat raatlende ding haar beet,
Bij arm en haar – een jammerkreet –,
Dan stil. Het doet er niet toe,
Voor haar weer een ander, zoo'n kind,
Zoo'n kind vervang je allicht, zoo'n kind.*

*En broertje gaat 's morgens nu alleen,
Door winterweer en sneeuwku heen,
Naar d' ijzeren fabriek toe,
En werkt daar van des morgens vroeg,
Patroon verdient aan hem geld genoeg,
En anders doet er niets toe,
Een kind is zooveel waard, een kind,
Maakt waarde voor zijn patroon, zoo'n kind.*

DE OUDE BOER.

*Vroeg in den morgen wakker,
Zaait d'oude moe gebogen boer,
Zijn gave graan, zijn mannenvoer,
Op d'open akker,
Zeg, zal hij garven zien?*

*Hij werkte vlijtig jaar op jaar,
Heeft zooveel maal het veld bereid,
Nu is hij moe, en komt zijn tijd,
't Oud hoofd kromt zwaar,
Zal hij nog garven zien?*

*Hij weet het niet, en doet zijn plicht,
Mannen, doen wij den onzen mee,
Op d'akker rijst het morgenlicht,
Aan 't werk nu. Ree,
O, mochten wij garven zien.*

VOOR DE JONGEN.

*Eens werd ik groot en voor ons rijke leven,
Stond ik toen vreemd met jong en manlijk hopen,
Dan moest ik kiezen mijn weg om te loopen,
En werk in plicht om jonge kracht te geven.*

*En daar ik in de stad kwam, alle dagen,
Zag ik de werkers als een sombre horde,
Van moede slaven, voelde mij toen worden,
Vrind van dit volk met zooveel leed te dragen.*

*Ik zweeg het lang. Maar nu zeg ik het uit,
Mijn vaste willen met zeker geluid,
Dat ik niet weer zal wankelen of zal wijken.*

*Mannen sluit aan. Nu wacht ons felle strijd,
Maar d'eersten morgen van den vrijen tijd,
Zal onze vlag op alle steden prijken.*

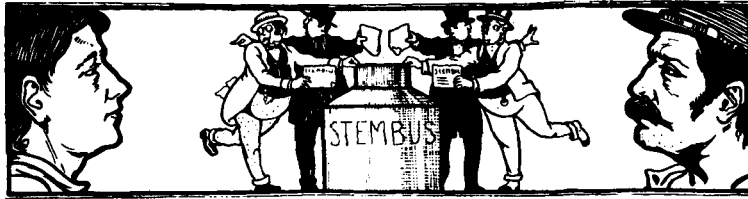
VOOR DE OUDEN.

*En zullen wij den dag niet meer beleven,
Van vrijheid en van brood voor iedereen,
Gingen wij eerder moegestreden heen,
Toch gaven wij nog niet voor niet ons leven.*

*Want onze nood van nu en onze pijn,
Wordt rijke vreugd voor die er zullen wezen,
Later dan wij, en leven zonder vreezen,
Zou onze strijd dan niet de schoonste zijn?*

*Want o, daar ligt een toekomst voor ons open,
Voor ons en onze kindren na den strijd,
Zoo schoon en heerlijk als geen mensch kan hopen.*

*Eens daagt de morgen van den nieuwen tijd,
En zullen wij dien dag niet meer beleven,
Toch gaven wij niet te vergeefs ons leven.*

STEMMEN.

*Ze nemen onze jongens, ze nemen ons geld,
Want we mogen niet stemmen,
Ze hebben ons jaren en jaren gekweld,
Want we mogen niet stemmen,
Maar mannen van Holland, moet dat zoo gaan?
Kom sluit je bij 't Algemeen Kiesrecht aan,
Dan zul je gauw zien, dat we stemmen.*

*We liggen aan handen en voeten geboeid,
En we mogen niet stemmen,
Ons geld wordt voor legerdwaasheid verknoeid,
Want we mogen niet stemmen,
Zeg, Hollandsche mannen, zeg maak je toch vrij,
Daar komen de lui van het Kiesrecht voorbij,
Sluit aan, en dan zul je gauw stemmen.*

*O sluit je in drommen van duizenden aan,
Dan zullen wij gauw stemmen,
De macht van het kapitaal raakt gedaan,
Als wij maar eenmaal stemmen,
Kom flink-op mannen, het vragen is uit,
Wij eischen bij duizenden vast van besluit:
Geef toe, geef toe, dat we stemmen.*

VAN 'N DIENDER.

(Met plaatjes van Alb. P. Hahn.)

*'n Diender, die had eens 'n man bekeurd,
Jongens, zooals dat zoo vaak gebeurd,
Die man vischte op 'n verboden plaats,
En de diender, die had 'n heele hoop praats,
En in lang geen mensch bekeurd.*

*En de man werd voor 'n riks beboet,
't Is zuur als je zooiets dokken moet,
En daarom zwoer hij, dat-ie zich gauw,
Op dien dooien diender wreken zou,
Luistert, wat er is gebeurd.*

*Een poosje daarna aan den waterkant,
Daar zag de diender z'n ouë klant,
Weer hengelen op die verboden plaats,
'Ha' dacht die diender met z'n praats,
'Die ezel wordt weer bekeurd'.*

*'Zeg vent, wat mot-je...geeft jij eens gauw,
Die hengel hier.' 'Zeg...leuter nou...';
'Geef op.' 'Wat 'n praats...wat 'n praats',
'Je hengelt hier op 'n verboden plaats,
En daarom word-je bekeurd.'*

*'Ik hengelen? Man, je bent niet goed',
'Zoo, is 't geen hengelen, wat je doet?',
'Nee, zeker niet, ik plas maar wat,
Dit touwtje en dat stokkie nat,
Word ik daarvoor nou bekeurd?'*

*'Je liegt – je hengelt' riep de agent,
'Onthou je dag, brutale vent',
'Is dat een hengel?' vroeg onze man,
'Geen hoek 'en geen dobber zit eran,
Word ik daarvoor nou bekeurd?'*

*De diender keek. 'Ik blijf nog wat,
Met m'n stokje spelen in het nat,
Als j' ook eens wilt?... 't is liefhebberij,
De spulletjes krijg je wel van mij,
Als je me maar niet bekeurt.'*

*Maar diender bromde wat in z'n baard,
En vloekte naar diens dienders aard,
En de hengelaar ging naar huis weer heen,
Vertelde 't geval aan iedereen.*

*En wie dien boozen diender zag,
Die riep: je hengelt, onthou je dag,
'Je hengelt...en daarom wor-je bekeurd',
Jongens, jongens, dit 's heusch gebeurd,
O, o, o...*

OOGSTLIED.

(Koor voor de kinderzangvereniging 'Excelsior' te Rotterdam.)

*Jongens, de zon gloeit over het land,
En 't koren rijpt door zijn heeten brand,
Heisa, jo heisa en iedre aar,
Buigt naar beneden van korrels zwaar,
Heisa, jo heisa, straks gaan ze vallen,
Allen, die honderdduizendtallen,
Straks komt de boer met zijn jongens aan,
Dan gaan zij de aren slaan,
Heisa, ho heisa, slaat d'r op toe,
Hoog op je arm, wordt 'r niet moe,
Zwaar is 't werken op den akker,
Van 's morgens vroeg tot 's avonds wakker,
Heisa, ho, heisa, hei.*

*Jongens, de boer heeft koren'gezaaid,
Koren, dat hij nu rijkelijk maait,
Heisa, jo heisa, en iedre aar,
Groeide uit één klein korreltje maar,
Heisa, jo heisa, nu gaan ze vallen,
Allen, die honderdduizendtallen,
Nu wint de boer met zijn droppend zweet,
Brood, dat hij des winters eet,
Heisa, ho heisa, slaat er op in,
Man, is de oogst nu naar je zin?,
Zwaar was 't werken op den akker,
Maar 't oogsten loont den rappen makker,
Heisa, ho, heisa, hei.*

*Jongens, maar weetje, wie van zijn veld,
Zeker geen ruimen korenoogst telt?,
Jongens, o, jongens, de trage vrind,
Die steeds zijn arbeid te moeilijk vindt,
Jongens, o, jongens, die zal niet maaïen,
Want te zwaar vond hij eerst het zaaien,
En komt de tijd van het oogsten aan,
Dan zal hij geen aren slaan,
Jongens, o, jongens, leeg blijft zijn schuur,
Want ledig sleet hij menig uur,
Zwaar is 't werken op den akker,
En 't was te zwaar voor dezen makker,
Jongens, o, jongens o!*

REVOLUTIE

REVOLUTIE.

*In 't Russisch noorden zijn de winters lang,
Het witte land leit leeg van streek tot streek,
Onder sneeuwscheem'ring. En het leven week,
Diep in den grond, voor winters grimmen dwang.*

*Tot het strakke duister kleurig wordt bewogen,
En in die landen wijd en wit gestrekt,
Dat diep-geweken leven wordt gewekt,
En bloeien gaat voor onze blijde oogen.*

*Broeders van Rusland, naar het oosten staren,
We, wachtend den morgen, die komen zal,
Al is het licht in schemer nog geborgen.*

*Rijs, revolutie, rijs, en licht uw klare,
Held'rende waarheid heerlijk overal,
Rusland! wij wachten uw revolutie-morgen.*

REVOLUTIE-BLOED.

*Nu bloeien rozen, schoon en rood,
Op 't veld van de witte sneeuw,
De lenterozen onzer eeuw,
Rozen van rooden dood.*

*Die bloeien in een roode krans,
Om ieders bloedende wond,
Bevend en levend, die rozen rond,
Elk' doode met rooden glans.*

*O, droeve rozen, schoon en rood,
Op de wijde, witte sneeuw,
O, lenterozen onzer eeuw,
Bloeiend uit wreedten dood.*

BIBLIOGRAFISCHE SLOTOPMERKING

Voor een totaalbeeld van Jacob Israël de Haan:
Jaap Meijer, De zoon van een gazzen, Polak en Van Genneep, Amsterdam 1967.

Over de problematiek inzake PIJPELIJNTJES:
Wim J. Simons, Een „onzedelijk” boek/De geschiedenis van de Pijpelijntjes-Affaire, Maatstaf, nov. 1958.

Daartegen Jaap Meijer, Lodewijk van Deyssel en Jacob Israël de Haan, Een rechtzetting, Roeping, april 1960.

Voor het Naturalisme o.m. Kees Joosse en Hans Sonnemans, Het naturalisme in Nederland en de Marxistische kritiek, Doctorale scriptie, Amsterdam 1976; met uitgebreide literatuuropgave (ongepubliceerd).

Over Hahn en de achtergronden van Het Volk/ZONDAGSBLAD omstreeks 1900: Koos van Weringh, Albert Hahn, De Arbeiderspers, 1969.

In zijn DIASPORADE, een reeks alternatieve joodse Cahiers (sedert begin 1976/in eigen beheer) zal Jaap Meijer in de loop van 1977/78 achtereenvolgens doen verschijnen:

DE REBBE AAN DE SLOOT/het jodendom van Carry van Bruggen
JUDAICA PRAEMATURA/joods jeugdwerk van Jacob (Israël) de Haan.

FUNCTIONELE ILLUSTRATIE

De illustratie van deze aflevering beoogt ook „van binnen uit” het volle licht te doen vallen op het socialistisch klimaat van de Jacob de Haan uit die jaren. Zij is integraal ontleend aan de boeiende jaargangen van het Zondagsblad. De boventoon voeren uiteraard Albert Hahns creaties, een hommage apart aan deze revolutionaire tekenaar van het eerste uur.